МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА РОМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ

Кваліфікаційна робота магістра

на тему: **СПОСОБИ ВИРАЖЕННЯ НЕЗГОДИ У СУЧАСНОМУ ФРАНЦУЗЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ**

Виконав: студент 2 курсу,
групи 8.0359-ф
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.055 Романські мови та літератури (переклад включно), перша - французька
освітньо-професійної програми
Мова і література (французька)
Чирва Євген Віталійович

Керівник: к.ф.н, доц. Уділова Т.М.

Рецензент: к.ф.н, доц. Стуліна Є.В.

Запоріжжя – 2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології
Кафедра романської філології і перекладу
Освітній рівень магістр
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.055 Романські мови та літератури (переклад включно), перша - французька
Освітня програма Мова і література (французька)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____
_____
«____» _____ 2020 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА
Чирви Євгена Віталійовича
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра (проекту) «Способи вираження незгоди у сучасному французькому політичному дискурсі»
Керівник кваліфікаційної роботи (проекту) Уділова Тетяна Миколаївна к.ф.н., доцент

затверджена наказом ЗНУ від «23» квітня 2020 року № 483-с

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проекту) 07.12.2020

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проекту): Наукові джерела з питань теорії мовленнєвих актів, мовленнєвих актів незгоди, дискурсології, політичного дискурсу, зокрема, роботи Д. Остіна, Д. Серля, О. О. Селіванової, Г. Г. Почепцова, Е. Бенвеніста, М. Фуко, В. І. Карасика.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): 1) дати визначення терміну «мовленнєвий акт»; 2) проаналізувати різні підходи до класифікації мовленнєвих актів; 3) розкрити сутність поняття «мовленнєвий акт незгоди»; 4) дати визначення терміну «дискурс»; 5) проаналізувати різні підходи до класифікації типів дискурсів; 6) розкрити сутність поняття «політичний дискурс» та визначити його функції; 7) Виявити особливості використання засобів вираження незгоди у французькому політичному дискурсі; 8) Класифікувати мовленнєві акти

незгоди у французькому політичному дискурсі за критерієм експліцитності/імпліцитності.

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проекту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Уділова Т.М., к.ф.н., доц.	24.04.2020	24.04.2020
Розділ 1	Уділова Т.М., к.ф.н., доц.	18.05.2020	18.05.2020
Розділ 2	Уділова Т.М., к.ф.н., доц.	14.09.2020	14.09.2020
Розділ 3	Уділова Т.М., к.ф.н., доц.	22.10.2020	22.10.2020
Висновки	Уділова Т.М., к.ф.н., доц.	16.11.2020	16.11.2020

6. Дата видачі завдання_____24.04.2020 р._____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Срок виконання етапів роботи (проекту)	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх аналіз	квітень 2020	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	квітень 2020	виконано
3.	Написання вступу	травень 2020	виконано
4.	Написання теоретичних розділів	вересень 2020	виконано
5.	Написання практичного розділу	листопад 2020	виконано
6.	Формулювання висновків	листопад 2020	виконано
7.	Проходження нормоконтролю	грудень 2020	виконано
8.	Одержання відгуку та рецензії	грудень 2020	виконано
9.	Захист	грудень 2020	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант _____ __Є.В. Чирва__
(підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____ Т. М. Уділова____
(підпис) (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Т. М. Уділова____

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 72 сторінки, 96 джерел.

Об’єкт дослідження: Незгода як мовленнєвий акт у політичному дискурсі.

Мета роботи: дослідити і класифікувати способи вираження незгоди у французькому політичному дискурсі.

Теоретико-методологічні засади: наукові роботи як вітчизняних (О. О. Селіванової, Г. Г. Почепцова, І. М. Рудика, Л. Р. Безуглої, А. В. Чабанюк, А. Д. Зербіно та інших), так і зарубіжних (Д. Остіна, Д. Серля, Е. Бенвеніст, В. І. Карасика та інших) вчених.

Отримані результати: У ході дослідження була виялена велика кількість як експліцитних, так і імпліцитних способів вираження незгоди у французькому політичному дискурсі. Зокрема, під час дебатів, з одного боку, мовці широко використовують лексичні та синтаксичні засоби, аби виразити пряму незгоду, а з іншого – риторичні прийоми та іронію, аби виразити непряму незгоду. Вираження незгоди імпліцитним способом очевидно пов’язано із французьким мовним етикетом, але подекуди має на меті знецінити позицію і принизити опонента під час політичних дебатів.

***Ключові слова**: мовленнєвий акт, теорія мовленнєвих актів, незгода, дискурс, політичний дискурс*

ЗМІСТ

ВСТУП…..……..…….4

РОЗДІЛ 1 МОВЛЕННЄВИЙ АКТ НЕЗГОДИ ЯК ПРЕДМЕТ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ……6

1.1 Місце теорії мовленнєвих актів у сучасній лінгвістиці...……....6

1.2 Поняття, структура і класифікація мовленнєвих актів……..10

1.3 Мовленнєвий акт незгоди і його особливості…….……21

РОЗДІЛ 2 МІСЦЕ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ….……..…….26

2.1 Поняття дискурсу у сучасній лінгвістиці…..……..26

2.2 Класифікація типів дискурсу…..……..32

3.3 Політичний дискурс та його функції...……38

РОЗДІЛ 3 СПОСОБИ ВИРАЖЕННЯ НЕЗГОДИ У ФРАНЦУЗЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ…….……...50

3.1 Експліцитні способи вираження незгоди…..……..50

3.2 Імпліцитні способи вираження незгоди…….……56

ВИСНОВКИ…….……..……....62

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ...……65

ВСТУП

Дана робота присвячена дослідженню мовленнєвого акту незгоди у французькому політичному дискурсі. Досліджувана проблема є, без сумніву, важливою і актуальною у зв'язку з розвитком комунікативної лінгвістики, а в основу якої покладено вивчення комунікативної компетенції, тобто здатності і готовності індивіда здійснювати мовленнєвий акт спілкування. Актуальною є також проблема інтерпретації мовленнєвих актів незгоди у контексті політичного дискурсу.

Теорія мовленнєвих актів відображена в лінгвофілософських концепціях Д. Остіна, Д. Серля, П. Ф. Стросона, З. Вендлера та інших. Серед українських лінгвістів дослідженнями у області теорії мовленнєвих актів займаються О. О. Селіванова, Г. Г. Почепцов, І. М. Рудик, Л. Р. Безугла, А. В. Чабанюк, А. Д. Зербіно. Дослідженням дискурсу займалися такі лінгвісти як Е. Бенвеніст, М. Фуко, М.М. Бахтін, В.І. Карасик та інші.

Об'єкт дослідження є незгода як мовленнєвий акт у політичниму дискурсі.

Предметом дослідження є способи вираження незгоди у французькому політичному дискурсі.

Метою роботи є дослідження і класифікація способів вираження незгоди у французькому політичному дискурсі.

Для дослідження поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

1) дати визначення терміну «мовленнєвий акт»;

2) проаналізувати різні підходи до класифікації мовленнєвих актів;

3) розкрити сутність поняття «мовленнєвий акт незгоди»;

4) дати визначення терміну «дискурс»;

5) проаналізувати різні підходи до класифікації типів дискурсів;

6) розкрити сутність поняття «політичний дискурс» та визначити його функції;

7) Виявити особливості використання засобів вираження незгоди у французькому політичному дискурсі;

8) Класифікувати мовленнєві акти незгоди у французькому політичному дискурсі за критерієм експліцитності/імпліцитності.

Наукова новизна полягає у спробі класифікувати способи вираження незгоди у французькому політичному дискурсі, спираючись на особливості їх структури й семантики.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання результатів дослідження на заняттях з практики мови та дискурсології, задля ознайомлення із специфікою французького політичного дискурсу.

Фактичним матеріалом у дослідженні виступають транскрибування відеозаписів теледебатів у Франції між кандидатами, що вийшли у другий тур президентських виборів за період від 1981 по 2017 роки.

Методи дослідження: Метод суцільної вибірки прикладів, метод контекстуального аналізу, описовий метод для аналізу фактичного матеріалу.

Структура роботи: дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури.

У першому розділі подаються загальні відомості про прагматику і теорію мовленнєвих актів як лінгвістичні дисципліни, особлива увага приділяється визначенню поняття «мовленнєвий акт», дослідженню питання його класифікації та особливостей мовленнєвого акту незгоди.

Другий розділ надає загальні відомості про терміни «текст» та «дискурс», досліджує типології дискурсів та поняття «політичний дискурс» і його функції.

Третій розділ містить власний аналіз мовленнєвих актів незгоди у французькому політичному дискурсі із подальшою класифікацією цих актів за критерієм експліцитності/імпліцитності.

У висновках подано узагальнені результати проведеної роботи.

Загальна кількість сторінок 72, кількість використаних джерел 96.

РОЗДІЛ 1 МОВЛЕННЄВИЙ АКТ НЕЗГОДИ ЯК ПРЕДМЕТ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1.1 Місце теорії мовленнєвих актів у сучасній лінгвістиці

У 60-70-х роках XX століття вчені-представники Оксфордської школи (Дж. Остін [Austin 1975], Дж. Серль [Searle 1969], Г.П. Грайс [Grice 1975], М.Л. Пратт [Pratt 1977]) звернулися до вивчення повсякденної людської мови в природних умовах, її функціонування [Темиргазина 2002, с. 65]. На думку цих вчених, головна мета природної мови - встановлення спілкування між людьми. Таким чином, в центрі лінгвістичних досліджень опинилася людина зі своїми цілями, які вона переслідує в комунікації, а також умови комунікативної ситуації, що сприяють успішному досягненню цілей спілкування. Об'єктивний світ у концепції Оксфордської школи постає, перш за все, як фактор, що створює комунікативну ситуацію і визначає цілі та завдання мовця.

Структуралістська парадигма, що домінувала у лінгвістиці з початку XX століття була поступово витіснена антропоцентричними, етноцентричними і комунікативними концепціями, головний об'єкт вивчення яких - мовлення у його відношенні до людини. Так виник новий напрям у мовознавстві - прагматична лінгвістика, або прагматика (від давньогрец. pragma - «справа»). У сферу інтересів мовознавців увійшли дані, які раніше відносилися до компетенції інших наук - країнознавча, енциклопедична, соціологічна та психологічна інформація. Звісно, минулі досягнення як формальної, так і змістовної лінгвістики не втратили своєї значущості - навпаки, вони увійшли у концепцію ширшого підходу до мови.

Рамки дослідження комунікативної активності значно розширилися і, окрім мовленнєвих засобів вираження, включають у себе цілий спектр екстралінгвістичних факторів: мовну компетенцію учасників мовленнєвого акту, їхню взаємодію у процесі комунікації, обстановку, у якій ця комунікація здійснюється, цільові установки адресанта і адресата мовлення,

мовленнєвий етикет, індивідуальні особливості вживання мовленнєвих засобів та інші. Тому в даний час не існує чітких меж, що визначають предмет власне прагматичних досліджень. До прагматики відноситься весь комплекс питань, пов'язаних з особистостями відправника і одержувача мовлення у процесі виникнення мовлення і при його декларуванні, з відносинами між учасниками комунікації, із ситуацією, в якій здійснюється спілкування, із використанням стилістичних і емоційних засобів мови.

Таким чином, у широкому розумінні поняття прагматики включає в себе і соціолінгвістику, і психолингвистику, і інші галузі мовознавства, що пов'язані із функціонуванням мови в суспільстві, тобто прагматика розуміється як лінгвістика мовлення. Відповідно, одним з ключових напрямків цієї науки є теорія мовленнєвих актів, в основі якої лежить принцип пріоритету мовлення над мовою [Темиргазина 2002, с. 96-97].

Домінування мовлення над мовою простежується вже у працях лінгвістів, які, хоча і розмежовують поняття мови і мовлення, але ще не протиставляють їх чітко один одному (опозиція «мова - мовлення» була вперше сформульована Ф. Соссюром). Так, у філософії Л. Вітгенштейна, ідеї якого багато в чому визначили погляди вчених Оксфордської школи, мовлення - це, перш за все, компонент людської діяльності, а мова - знаряддя, інструмент, спрямований на виконання певної функції, завдання. [Темиргазина 2002, с. 97].

Проблематика мовленнєвого акту і мовлення розглядається в лінгвістичних концепціях В. Гумбольдта, Ш. Баллі, С. Карцерського, М. Бахтіна та ін. [Темиргазина 2002, с. 97]. Серед радянських вчених істотний внесок у розвиток теорії мовленнєвих актів зробили Г. Почєпцов [Почепцов 1975, с. 15], Ю. Апресян [Апресян 1986, с. 208], Н. Арутюнова, О. Падучєва [Арутюнова 1985, с. 3] та інші.

Зокрема Баллі вважав, що людина, як правило, говорить не заради самого процесу говоріння: не для того, аби насолодитися звуками власного голосу, не для того, щоб скласти зі слів речення і навіть не просто для того,

щоб згадати в реченні якісь об'єкти і приписати їм ті чи інші властивості, відображаючи тим самим деякий стан справ в світі. У процесі говоріння людина одночасно здійснює ще і певну дію, що має якусь позамовну ціль: вона запитує чи відповідає, інформує, запевняє або попереджає, призначає когось кимось, критикує когось за щось [Балли 1955, с. 127].

Англійським філософ Дж. Остіном зазначав, що сказати що-небудь означає зробити певний вчинок [Остин 1986, с. 27]. Аналогічно Дж. Серль стверджує, що основною одиницею мовленнєвого спілкування є не символ, не слово, не речення і навіть не конкретний екземпляр символу, слова або речення, а створення цього конкретного екземпляру в ході здійснення мовленнєвого акту [Серль 1986, с. 151]. У своїй монографії «Мовленнєві акти» і ряді статей Дж. Серль зазначає, що кожне висловлювання містить два рівні: значення, що мається на увазі і буквальне значення. Значення, що мається на увазі - це значення, яке мовець хоче передати слухачу, а буквальне значення - це те, яке ми отримали, аналізуючи справжню побудову висловлювання, без урахування намірів мовця. Висловлення є буквальним, якщо перше і друге збігаються, тобто говорить саме те, що має на увазі і має на увазі те, що говорить. Однак такі риторичні прийоми як іронія, гіпербола демонструють розрив між імовірним і буквальним значеннями, що нейтралізується слухачем шляхом інтерпретації. В результаті виникло те, що можна назвати стандартною теорією мовленнєвих актів на відміну від різноманітних її модифікацій, що з'явилися пізніше [Серль, 1986].

На виникнення теорії мовленнєвих актів як науки суттєвий вплив також мала прагматична теорія Ч. Пірса. Філософія ж Л. Вітгенштейна, послідовника ідей Ч. Пірса, лягла в основу формування цілісної і розвиненою теорії мовленнєвого акту. Мова, за Л. Вітгенштейн - це гра, а висловлювання - хід в цій грі, який може відповідати певним конвенціональним правилам і пов'язувати «слово» і «справу». При цьому Л. Вітгенштейн ввів термін «мовна гра» з метою підкреслити той факт, що спілкування є частиною людської активності, або однією з форм її життя [Витгенштейн 1994, с. 22].

Заслугою Дж. Остіна, засновника теорії мовленнєвих актів, і його послідовників є те, що процес говоріння було розглянуто не як поєднання загальноприйнятих символів, побудоване за певними фонетичними, семантичними і синтаксичними правилами, що відображає стан справ у навколишньої дійсності, а як продукт індивідуального словотворення, обумовлений особистісними якостями мовця та цілями і завданнями, що стоять перед ним, тобто поставлений у пряму залежність від його виконавця - суб'єкта мовлення. Особи відправника і одержувача мовлення зв'язали воєдино усі численні розрізнені аспекти висловлювання, які почали орієнтуватися не на передачу фактичної інформації, а на її інтерпретацію. Прагматика формувалася як незалежний напрям лінгвістичних досліджень, що відповідає за суб'єктивний фактор процесу формування і функціонування мовних одиниць у мовленні [Глазунова 2000, с. 43].

Таким чином, відмінною рисою теорії мовленнєвих актів в підході до мовного вислову є трактування його як дії. Якщо всі минулі логіко-філософські трактування використання мови були зосереджені на відношенні мовного висловлювання до (істинно або хибно) відображеної в ньому дійсності, то в даній теорії центр уваги переноситься на те, яку дію здійснює чи намагається здійснити мовець, використовуючи вислів, яку мету він при цьому прагне досягти.

Як бачимо, на сучасному етапі розвитку мови, коли в розпорядженні її носіїв знаходиться величезний запас мовленнєвих засобів, на перше місце виходить питання, пов'язані не стільки з тим, як відобразити той чи інший розумовий зміст, скільки з тим, як відобразити його найкращим чином, тобто вирішити комунікативні завдання в найкоротші терміни і з максимальним ефектом впливу на адресата мовлення. Прагматика і теорія мовленнєвих актів є областю дослідження на стику лінгвістики, психології і соціології, яка аналізує загальні принципи комунікативної діяльності індивідуума та відповідає за конкретне формування логічної основи діалогу-спілкування.

1.2 Поняття, структура і класифікація мовленнєвих актів

Саме поняття «мовленнєвий акт» є основоположним у теорії мовленнєвих актів, у рамках якої воно спочатку означало елементарну одиницю мовної комунікації [Остин 1986]. На сучасному етапі існує багато визначень цього поняття. Так, наприклад, Дж. Серль розвиваючи вчення Остіна вказує, що мовленнєвий акт - це мінімальна одиниця мовленнєвої діяльності, що виділяється і вивчається в теорії мовленнєвих актів - вченні, що є найважливішою складовою частиною лінгвістичної прагматики [Серль 1986, с. 151].

Н.Д. Арутюнова визначає мовленнєвий акт як мінімальну основну одиницю мовленнєвого спілкування, в якій реалізується одна комунікативна мета мовця і здійснюється вплив на адресата [Арутюнова 1990, с. 412]. Під мовленнєвим актом можна розуміти також створення конкретного речення в умовах реальної мовленнєвої діяльності [Ван Дейк 2000, с. 337].

В українській лінгвістиці існують і інші трактування мовленнєвого акту. Так О.О. Селіванова дає наступне визначення цьому поняттю: «Мовленнєвий акт – базова мінімальна одиниця вербальної комунікації; інтенційно та ситуаційно зумовлене, граматично й семантично організоване висловлення, що супроводжується відповідними діями мовця, спрямованими на адресата та його реакцію» [Селіванова 2011, с. 425]. А Ф.С. Бацевич кваліфікує мовленнєвий акт як цілеспрямовану мовленнєву дію, що виконується згідно з принципами та правилами мовленнєвої поведінки, що характерні для певного суспільства; мінімальна одиниця нормативної соціомовленнєвої поведінки, що досліджується в межах прагматичної ситуації, тобто з урахуванням особистостей адресанта й адресата, контексту та ситуації спілкування, специфіки комунікації та її чинників [Бацевич 2004, с. 187].

В основі мовленнєвого акту лежить інтенція мовця, тобто бажання, для реалізації якого будуть зроблені певні кроки. Інтенція може бути маніфестуємою (демонстрованою) і латентною (прихованою). Латентна

інтенція, як пише О.Г. Почепцов, лінгвістичному аналізу не піддається, а маніфестуєма інтенція може бути заданою і вивідною. Непрямі мовленнєві акти співвідносяться з вивідною інтенцією. Спілкування на рівні виведеного сенсу завжди присутнє в нормальній людській взаємодії, учасники спілкування завжди щось домислюють. Однак міра явно вираженого і міра сенсу, що мається на увазі можуть виходити за рамки очікувань адресата. Багато що залежить від жанру і умов спілкування [Почепцов 1994, с. 116].

Адекватне взаєморозуміння комунікантів забезпечується тим, що в акті мовлення реалізується наявний у мові ряд закономірних співвідношень між інтенціями і способами їхніх виразів. Відповідність ілокуцій і певних типів синтаксичних структур має конвенціональний характер [Сулейманова 1989, с. 108].

Дж. Остін, розглянувши поняття мовленнєвого акту і назвавши його «цілісним мовленнєвим актом», виділив три його сутності: локутивний, ілокутивний і перлокутивний акти [Сусов 2009, с. 109-112]. Таким чином, мовленнєвий акт стали розглядати як ступеневе утворення, яке можна аналізувати на кожному рівні [Кобозева 2000, с. 258]. Розглянемо докладніше вищезазначені рівні.

Локутивний акт являє собою власне акт проголошення. Дж. Серль, щоб уточнити таке визначення локутивного акту, виділив в цьому акті «акт висловлювання» і «пропозиціональний акт». Пропозиціональний акт являє собою акт позначення певної ситуації, який в свою чергу можна розкласти ще на два акти - «акт референції» (для позначення в ситуації осіб і об'єктів) і «акт предикації» (для приписування певних властивостей і відносин позначеним в акті референції особам і об'єктам) [Кобозева 2000, с. 258]. Результат (продукт) локутивного акту називають локуцією [Кронгауз 2011, с. 337].

Ілокутивний акт − утілення у висловлюванні, породжуваному в процесі мовленнєвого акту, певної комунікативної інтенції, комунікативної мети, що надає висловлюванню спрямованості. За Дж. Остіном, іллокуція − це те,

заради чого створюється мовленнєвий акт, тому мовленнєвий акт часто ототожнюється з його ілокутивною складовою [Бацевич 2004, с. 171, 326].

Здійснення ілокутивного акту супроводжує локутивний акт. Ілокутивний акт являє собою другий рівень мовленнєвого акту і інтерпретується як дія, яка відбувається в певних умовах (в ході говоріння, тобто здійснення локутивного акту), а головне, з певною метою, при цьому мета доводиться мовцем до свідомості адресата [Кобозева 2000, с. 259]. Таким чином, навмисність і спрямованість є важливими характеристиками ілокутивного акту.

Дослідники відзначають центральне місце, яке відводиться ілокутивному акту в теорії мовленнєвих актів (М.А. Кронгауз (2001), Н.І. Формановская (2002), М.Л. Макаров (2003) та інші). Саме ілокутивний акт найчастіше є об'єктом дослідження, саме він найчастіше мається на увазі, коли говорять про мовленнєві акти.

Аналізуючи ілокутивний акт, по-перше, можна виявити наміри при вимовлянні локуції, що визначаються як ілокутивна мета. Крім того, сутність ілокутивного акту проявляється в мовленнєвому акті у його найважливішій характеристиці – у якості ілокутивної сили або ілокутивної функції, яка є значенням висловлювання, що визначає те, яким чином його потрібно сприймати [Сусов 2006]. У ілокутивної сили можна визначити інтенсивність [Макаров 2003, с. 163]. Варто відмітити, що ілокутивну силу мають тільки ті висловлювання, що є вимовленими в певному контексті. Ізольовані від контексту речення можуть містити в собі лише ілокутивне призначення або ілокутивний потенціал [Кобозева 2000, с. 259]. Дж. Серль виділяв також індикатори ілокутивної сили, до яких відносив в тому числі інтонацію, наголос, порядок слів, спосіб дієслова і перформативні дієслова. Такі індикатори визначають ілокутивну силу, з якою має сприйматися висловлювання [Макаров 2003, с. 164].

Дослідник В. Богданов також зараховує до компонентів мовленнєвого акту мету, засоби її досягнення, умови досягнення, інтенсифікатори або

послаблювачі, пов’язані з досягненням поставленої мети. Водночас, визначення ілокутивної сили включає параметри, які відображають психологічний стан комунікантів, або в термінах загальної теорії комунікації йдеться про деталізацію блока інтерактивного виміру загальної моделі комунікації за такими параметрами як статусні соціальні ролі та психологічна атмосфера спілкування [Богданов 1990, с. 189].

У свою чергу, результат мовленнєвого впливу виражається в перлокутивному акті (перлокуції) - третьому рівні мовленнєвого акту. Причому результат досягається за допомогою цілеспрямованого наміру вплинути на адресата, тобто інтенціонально [Макаров 2003, с. 164]. Іншими словами, перлокутивний акт позначає зміни в ситуації спілкування (наприклад, в думках і почуттях адресата), які викликає мовленнєвий акт. Такі зміни також називають перлокутивним ефектом [Кобозева 2000, с. 260]. Зазначимо, що перлокуція не надто сильно прив'язана до самого вислову, не залежить від плану змісту самого речення, використаного при створенні висловлювання, а визначається прагматичним контекстом [Макаров 2003, с. 164].

Таким чином, в залежності від точки зору, з позиції якої розглядається мовленнєвий акт, можна визначити три типи актів, що входять в його структуру. З точки зору мовного складу визначається локутивний акт. З точки зору мети і умов її реалізації - ілокутивний акт. І, нарешті, з точки зору результату мовленнєвого акту - перлокутивний акт [Кронгауз 2001, с. 338]. Такий погляд на будову мовленнєвого акту можна застосувати до будь-якого висловлювання, оскільки воно розглядається як мовленнєва дія [Кобозева 2001, с. 102].

Існує велика кількість класифікацій мовленнєвих актів, оскільки мовознавці приймають різні засади для своїх досліджень.

Варто відмітити, що одним з найважливіших завдань теорії мовленнєвих актів стало виявлення усього розмаїття ілокутивних сил з подальшою класифікацією ілокутивних актів, які відповідають цим силам.

При цьому в основу більшості класифікацій мовленнєвих актів, існуючих в наш час, закладений саме другий рівень аналізу мовленнєвого акту, тобто ілокуція.

Дж. Остін і його послідовники зосередили основну свою увагу саме на ілокутивному акті. Як відзначають автори, сам перехід від аналізу локутивного акту до аналізу ілокутивного акту є початком переходу від традиційного семантичного підходу до підходу прагматичного [Кронгауз 2001, с. 338].

Лінгвісти Дж. Остін, З. Вендлер, Ю. Апресян класифікують ілокутивні акти на підставі різних типів дієслів-перформативів. Два важливі для теорії мовленнєвих актів поняття − «перформатив» і «констатив» — запропонував Дж. Остін. Констатив − тип повідомлення, що позначає стан речей, констатує факт об'єктивної (чи такої, яка вважається об'єктивною) дійсності; перформатив − висловлювання, еквівалентне дії, вчинку. Живе спілкування людей у своїй основі перформативне, а окремі мовленнєві акти, які в ньому формуються, мають прихований перформативний характер. Перформативи пов'язують пропозиційний зміст висловлювання з конкретними умовами спілкування, соціальними ролями його учасників [Бацевич 2004, с. 175-178].

Дж. Остін свою класифікацію мовленнєвих актів ґрунтує на класифікації перформативних дієслів, тобто тих, які при використанні їх у формі першої особи однини теперішнього часу наказового способу дійсного стану виступають як ядерні елементи експліцитних перформативних висловлювань (висловлювань-дій).

Дж. Остін виділяє п'ять класів перформативних дієслів; відповідно виокремлює п'ять типів ілокутивних актів:

1) вердиктиви (дія на зразок винесення вироку, позитивної чи негативної оцінки);

2) екзерситиви (призначення на посаду, наказ, примушення, попередження, порада, заборона);

3) комісиви (обіцянка й інші зобов'язання, наприклад, клятва, присяга);

4) бехабітиви (акти, пов’язані з суспільною поведінкою людей);

5) експозитиви (акти, у яких мовець характеризує свою участь у дискусії, суперечці або бесіді). Зокрема, до експозитивів дослідник відносив і вираз «Я заперечую», який можна віднести до категорії мовленнєвих актів незгоди [Austin 1975].

Дослідниками відзначається, що сам Дж. Остін визнавав певні недоліки своєї класифікації: у багатьох конкретних випадках неможлива однозначна інтерпретація мовленнєвого акту, крім того, межі між класами не завжди можуть бути точно встановлені, класи можуть перетинатися [Кронгауз 2001; Макаров 2003; Сусов 2006]. Логічним видається те, що теорія була піддана і зовнішній критиці: дослідників бентежили розпливчасті формулювання і прив'язка класифікації до перформативним дієслів, зазначалося, що класифікації не вистачало універсальності [Кронгауз 2001, с. 340].

Однією з найпоширеніших класифікацій перформативів є розподіл Ю. Апресяна. Дослідник розглядає перфомативність як багатоаспектне функціонально-комунікативне явище, що має різноманітні вияви: морфологічні, синтаксичні, словотвірні, семантичні та прагматичні. З огляду на це мовознавець виокремлює п’ятнадцять груп перформативів, наприклад:

1) спеціалізовані повідомлення і твердження (доповідати, доносити, заявляти, повідомляти, нагадувати, оголошувати, заперечувати, свідчити, переконувати та ін.);

2) зізнання (зізнатися, каятися);

3) обіцянки (обіцяти, гарантувати, присягати, зарікатися тощо);

4) прохання (молити, заклинати, просити, благати та ін.) тощо.

Класифікація перформативів Ю. Апресяна охоплює значну кількість груп дієслів за значенням і є ширшою порівняно з розподілом Дж. Остіна [Бацевич 2004, с. 177-178].

Найбільш відома універсальна класифікація ілокутивних актів побудована американським логіком і філософом Дж. Серлем [Searle 1976]. Дж. Серль, критикуючи класифікацію Дж. Остіна, наполягав на більш чітких

підставах класифікації і на розмежування класифікацій перформативних дієслів і ілокутивних актів. Тому Дж. Серль висунув альтернативну типологію ілокутивних актів, яка є загальноприйнятою у наш час [Кронгауз 2001, с. 341]. Базу цієї класифікації становить група ознак, які сам автор називає «напрямками відмінностей між ілокутивними актами». Найбільш істотними з них є:

а) Мета (наприклад, для повідомлення - відобразити стан справ в світі, для наказу - спонукати адресата до дії, для обіцянки - прийняти на себе зобов'язання, для привітання - висловити певну емоцію мовця);

б) Напрям відповідності між висловлюванням і дійсністю (наприклад, у випадку повідомлення висловлювання приводиться у відповідності з дійсністю, в разі наказу - навпаки, дійсність повинна бути приведена у відповідність з висловлюванням);

в) Внутрішній стан мовця (наприклад, при ствердженні - наявність у нього відповідної думки, при обіцянці - наміри, при проханні - бажання, при подяці - почуття подяки);

г) Особливості пропозіціонального змісту мовленнєвого акту (наприклад, у передбаченні зміст пропозиції відноситься до майбутнього часу, а у донесенні - до теперішнього або минулого, в обіцянки суб'єктом пропозиції є мовець, а у прохання - слухач);

ґ) Зв'язок мовленнєвого акту з позамовними законами або інститутами (наприклад, мовленнєвий акт призначення будь-кого своїм заступником, зазвичай оформляється у вигляді документа, передбачає існування певної організації, в рамках якої мовець повинен бути наділений відповідними повноваженнями, частиною яких він за допомогою даного мовленнєвого акту наділяє іншого члена цієї організації певними повноваженнями) [Серль 1998, с. 34].

З урахуванням даних параметрів, усі іллокутівні акти були поділені Дж. Серлем на п'ять основних класів:

1. Репрезентативи, орієнтовані від дійсності до висловлення, мають на меті відобразити стан справ в світі, припускають наявність у мовця відповідного думки, і їх пропозиційний зміст нічим не обмежений. Прикладами репрезентативів є обіцянка, осуд, прогнозування, кваліфікація, визнання.

2. Директиви, з орієнтацією від висловлення до дійсності, мають на меті спонукати адресата робити/не робити що-небудь, припускають наявність у мовця відповідного бажання, а їх пропозиціональний зміст завжди полягає в тому, що адресат здійснить/не здійснить деяку дію в майбутньому. До цього класу належать прохання, заборони, поради, інструкції, заклики та інші види спонукальних мовленнєвих актів.

3. Комісиви, орієнтовані, як і директиви, від висловлювання до дійсності, використовуються мовцем з метою зв'язати себе зобов'язанням зробити/не зробити що-небудь, припускають наявність у нього відповідного наміру, і їх пропозиція завжди має своїм суб'єктом саме мовця. Приклади комісивів: обіцянка, клятва, гарантування. Зокрема, до комісивів вчений відносив і перформатив «не погоджуюся».

4. Експресиви мають на меті висловити певний психологічний стан мовця (почуття вдячності, співчуття, радості і т.п.) в якості реакції на стан справ, який визначається в рамках пропозиції. Напрямок відповідності між висловлюванням і дійсністю для них неістотний, оскільки стан справ, що служить приводом для експресивів (те, з чим ми вітаємо, за що дякуємо або просимо вибачення і т.п.), становить не основний зміст, а передумову такого мовленнєвого акту - його пресупозицію.

5. Клас декларацій відрізняється від інших чотирьох по параметру зв'язку з позамовними інститутами і специфікою відповідності між висловлюванням і дійсністю: оголошуючи (декларуючи) деякий стан справ існуючим, мовленнєвий акт декларації тим самим і робить його існуючим в реальному світі. Прикладами декларацій є призначення на посаду, оголошення війни або перемир'я, відлучення від церкви, посвячення в лицарі,

прийом в партію, присвоєння звання людині або імені установі і т.п. [Серль 1998, с. 35].

Висловлюється також думка, що непрямі мовленнєві акти слід розглядати як прояв мовної полісемії, тобто, наприклад, вважати, що у французькій мові питальна конструкція з запереченням є формальним показником не тільки ілокутивной функції питання, але і ілокутивної функції ввічливого прохання. Дж. Серль, оскаржуючи цю точку зору в своїй статті «Непрямі мовленнєві акти», розкрив механізм непрямого вираження наміру мовця. [Серль 1986, с. 197]. Вдаючись по тій або іншій причині (наприклад, з ввічливості або для більш глибокого впливу на адресата) до непрямого способу вираження своєї ілокутивної мети, мовець розраховує не тільки на мовні знання співрозмовника (і тим самим на знання формальних показників ілокутивної функції), але і на його здатність до сприйняття на основі різноманітних немовних знань: знань умов успішності мовленнєвих актів, принципів спілкування типу максим кооперативного діалогу П. Грайса і, нарешті, знань про світ, що їх називають також «енциклопедичними».

Адекватне взаєморозуміння комунікантів забезпечується тим, що в акті мовлення реалізується наявний у мові ряд закономірних співвідношень між інтенціями і способами їх виразів. «Відповідність ілокуцій і певних типів синтаксичних структур має конвенціональний характер» [Сулейменова 1989, с. 108].

Ф. Бацевич, крім виділених Дж. Серлем типів мовленнєвих актів, виокремлює інформатив, дія якого полягає в оповіщенні всіх учасників комунікації про те, який ілокутивний акт мовець здійснює стосовно адресатів на тлі вже висловлених мовленнєвих актів [Бацевич 2004, с. 175].

В. Богданов вибудовує класифікацію мовленнєвих актів на підставі різноманітних ознак. Перший поверх розподілу ґрунтується на параметрі інстутиціональності/неінстутиціональності, за яким виділені ритуальні мовленнєві акти (декларативи) і неритуальні мовленнєві акти. Останні поділяють на спонукальні та неспонукальні. У свою чергу неритуальні

спонукальні мовленнєві акти диференціюють за таким критерієм: адресатно-ініціюючі мовленнєві акти (комісиви)/адресатно-ініціюючі (директиви). Директиви можуть бути:

1) інформаційно-спонукальними (інтеррогативи);

2) неінформаційно-спонукальними:

а) ґрунтуються на владі або соціальному стані (ін'юнктиви);

б) не ґрунтуються на владі або соціальному стані − на користь адресанта (реквестиви), не на користь адресанта (адвісиви).

Неритуальні неспонукальні мовленнєві акти поділяються на:

1) психологічно виразні (експресиви);

2) непсихологічно виразні (асертиви):

а) які містять нову інформацію (констативи);

б) які містять невідому інформацію (афірмативи) [Богданов 1990].

Класифікація мовленнєвих актів Т. Балмера ґрунтується на врахуванні тих контекстних змін, які відбуваються внаслідок впливу мовленнєвого акту:

1. зміни у «фізичному» контексті:

1) усне мовлення (казати, повторювати)

2) писемне мовлення (записати, зареєструвати)

3) стан справ (бажати, планувати)

2. зміни в ментальному контексті

1) уявлення (інформувати, повідомляти, переконувати)

2) опозиція (віщувати, пророкувати)

3) увага (підкреслювати, вказувати)

4) емоційний стан (проклинати, журитися)

5) зобов'язання (наказувати, гарантувати)

6) пам'ять (нагадувати, згадувати) й ін.;

3. зміни соціальних станів:

1) усередині певного колективу (призначати, звільняти)

2) індивудуально-публічні (дякувати, хвалити) тощо;

4. зміни в мовному контексті:

1) спосіб вираження (перекладати, реферувати)

2) значення (визначати, інтерпретувати)

3) референція (називати, вказувати)

4) мовленнєвий хід (переривати) та ін. [Бацевич 2004, с. 173].

К. Бах класифікує ілокутивні акти на основі чотирьох класів дієслів — ствердження, прохання, обіцянка та вибачення:

1. Зізнання (вибачення, співчуття, привітання, вітання, подяка, згода);

2. Директиви (порада, зауваження, запитування, благання, звільнення, відмовка, заборона, інструктування, розпорядження, прохання, вимога, пропозиція, заклик, попередження);

3. Комісиви (погодження, парі, гарантування, запрошення, обіцянка, клятва, пропозиція послуг);

4. Констативи (ствердження, підтвердження, пояснення, відповідь, визначення, класифікація, погодження, підкріплення, передбачення, заперечення, викриття, заперечування, ідентифікація, інформування, наполягання, класифікація, репортаж, заява, незгода);

Конвенціональні (використовуються з ритуальною метою) ілокутивні акти відокремлені К. Бахом від основної класифікації ілокутивних актів і поділені на дві групи:

1. Ефективи (прокльон, пропозиція ціни, осуд, посвята в рицарі, звинувачення, роздратування, призначення, вибачення, оголошення вироку тощо);

2. Вердиктиви (виправдання, оцінювання, посвідчення, осуд, розподіл за видами, акти управління та ін.) [Bach 2003].

Серед вітчизняних лінгвістів найбільш визнаною є класифікація Г. Почепцова. Спираючись на ідеї Дж. Остіна та Дж. Серля, він будує свою класифікацію в рамках лінгвістичної теорії речення, розрізняючи в реченні тісно пов'язані структурний (конструктивний), семантичний і прагматичний аспекти. В центрі уваги висувається комунікативна інтенція, що виступає як комунікативно-інтенціональний зміст речення. Прагматичні типи речень

виділяються на основі спільності «ефектів знаків», тобто спільності реакцій адресата. Дослідник виділяв: констатив як твердження факту, промісив як обіцянку, менасив як загрозу, директив як наказ (ін'юнктив) або прохання (реквестив), квеситив як питання [Почепцов, с. 64].

Варто зазначити, що незважаючи на існування великої кількості інших типологій мовленнєвих актів, саме класифікація Дж. Серля має статус загальноприйнятої (щонайменше, відзначається, що вона приймається багатьма дослідниками) [Макаров 2003, с. 166]. Однак існування великої кількості класифікацій саме по собі є показником того, що питання класифікації мовленнєвих актів залишається відкритим і сьогодні, коли дослідники роблять спроби розширити вже існуючі класифікації мовленнєвих актів і доповнити їх новими видами. Таким чином, мовленнєві акти викликають великий інтерес у лінгвістів і сьогодні.

У нашій роботі ми спиратимемося на визначення і класифікацію мовленнєвих актів Джона Серля.

1.3 Мовленнєвий акт незгоди і його особливості

Концепт «незгода» виникає спочатку як філософська категорія. Стародавні мислителі використовували його для вираження своєї точки зору і свого в тій чи іншій мірі негативного відношення до попередніх теорій. Згідно філософського трактування Жака Рансьєра, незгода – це «протиріччя», «конфлікт», «розщеплення» [Рансьер 2013].

У лінгвістиці поняття незгоди стало активно вивчатися в зв'язку з так званим «лінгвістичним поворотом», коли відбулося визнання пріоритету мови, активне вивчення діалогічного мовлення. як правило, мовленнєвий акт незгоди вивчався в тих же працях, що і мовленнєвий акт згоди.

Мовленнєвий акт негативної реакції - це реактивний акт, що виражає негативне ставлення мовця до дії або висловлювання співрозмовника, який представляє собою інформативне, оцінне або імперативне висловлювання з

різними емоційними відтінками (судження, несхвалення і інші) і має в мові певне втілення [Архипова 2012].

Мовленнєвий акт незгоди вважається фундаментальною комунікативною категорією, яка займає важливе місце в формуванні мовленнєвої взаємодії комунікантів. Мовленнєвий акт незгоди розглядається з прагматичної точки зору і залежить як від лінгвістичних, так і від екстралінгвістичних факторів. В процесі комунікації по засобам категорії незгоди відбивається точка зору мовця, його мовна і комунікативна позиція. Дослідники відмічають той факт, що у сучасних художніх творах та фільмах мовленнєвому акту незгоди належить важливе місце у створенні комунікативної взаємодії [Ерема 1996, с. 28].

Під мовленнєвим актом незгоди Чабанюк А.В. розуміє акт вербальної взаємодії мовця і слухача, ілокутивною метою якого є маркування сказаного співрозмовником як такого, що не відповідає дійсності або інтересам (можливостям) мовця [Чабанюк 2010, с. 363].

А. В. Єрема у свою чергу дає наступне визначення мовленнєвому акту незгоди: «Мовленнєвий акт незгоди - це один з видів мовленнєвих актів негативної реакції, до яких деякі вчені також відносять акти заборони і відмови» [Ерема 1996, с. 38].

П. А. Лекант значення незгоди визначає як значення сфери модальності і суб'єктивності, яка виявляється в певних значеннях, таких як негативна оцінка, заперечення, відхилення передбачуваного [Лекант, с. 41-44].

Будучи реакцією на висловлювання мовця, репліка незгоди не просто містить відгук на тему, їм задану, а й відображає активний процес сприйняття і подальшої розробки запропонованої теми. Істотна роль в процесі комунікації належить пресупозиції висловлювання, тобто загальному фонду знань співрозмовників про предмет мовлення і пов'язаних з ним обставин. Кожен суб'єкт, що вступає в комунікацію, володіє досвідом, а отже, певними знаннями про навколишній світі, про свого співрозмовника, закони і правилах даного суспільства. Крім того, в основі виникнення і

розуміння мовлення лежать не тільки абстрактні знання про стереотипні події та ситуації, а й особистісні знання носіїв мови, що акумулюють їх попередній індивідуальний досвід, установки і наміри, почуття і емоції [Чапаева 2010].

Залежно від способу вираження Серль у своїй класифікації мовленнєвих актів виділяв прямі і непрямі мовленнєві акти [Серль 1998, с. 126]. Відштовхуючись від даної класифікації можна виділити прямі (експліцитні) і непрямі (імпліцитні) способи вираження мовленнєвого акту незгоди.

Для експліцитних мовних засобів вираження незгоди обов'язковою є повна реалізація в структурі речення елементів значення незгоди. Під експліцитними засобами вираження незгоди розуміють висловлювання, у семантичній структурі яких присутня сема очевидної незгоди. Експліцитну незгоду виражають лише комунікативи, адже наявність семи очевидної незгоди характерна для замкнутого ряду одиниць, яким притаманний високий ступінь рекурентності [Рудик 2000, с. 18].

Такі мовленнєві акти незгоди, в яких інтенція мовця відрізняється від значення його висловлювання ми називаються імпліцитними (непрямими, небуквальними).

За визначенням Л. Р. Безуголої імпліцитні мовленнєві акти – це мовленнєва взаємодія комунікантів у дискурсі, в процесі якої ними конструюються імпліцитні смисли. Інакше кажучи, це такі мовленнєві акти, в яких під час інтендування адресантом і виведення адресатом мовленнєвого смислу переосмислюється один або кілька його компонентів. [Безугла 2007, с. 60].

М.М. Філіппова виділяє декілька способів вираження незгоди: лексичні, морфологічні і синтаксичні. У лексичну категорію засобів незгоди вона відносить слова, в яких заперечення входить в саме значення слова, тобто є внутрішньолексемним.

Найбільш явно заперечення для вираження незгоди передається морфологічним способом, тобто через займенники, прислівники, сполучники та прийменники. До морфологічних способів вираження незгоди відноситься афіксація, представлена префіксацією і суфіксацією. Переважну більшість афіксів, що можуть передавати значення незгоди становлять префікси. [Филиппова 2005].

Синтаксично категорія незгоди може проявлятися через певну побудову речення. Як правило, це імпліцитний спосіб вираження незгоди. Імпліцитна незгода є смисловою мовною категорією. Особливість імпліцитної незгоди складається в асиметрії, тобто невідповідності плану змісту і плану вираження, а також в невиразності значення формально-граматичними показниками.

Найбільш часта форма прояву імпліцитного заперечення - використання риторичного або зустрічного питання, які є за своєю структурою непрямими мовленнєвими актами. Укладене в рамках риторичного питання ствердження чи заперечення висуває на перший план його оцінну функцію. Оцінка, як відомо, призначена для впливу на адресата, отже, риторичне питання слід вважати риторичним прийомом емоційно-психологічного впливу на співрозмовника [Скородумова 2009].

Зустрічне питання розглядається як репліка, що має формальні ознаки питальності (граматичні та інтонаційні) та виникаючу в діалозі як реакція на попереднє питальне висловлювання, що безпосередньо передує даній репліці. інтерес дослідників в цьому випадку пробуджує сам факт реактивності питальної репліки: прототипне питання за визначенням є ініціюючою реплікою, а не реактивною. Очевидно, що вживання питального речення в реактивної позиції передбачає наявність у нього особливих характеристик, що обумовлюють таке вживання [Сычева 2008].

У комунікативній ситуації незгоди адресант формує своє висловлювання під впливом адресата, тобто реагує на мовленнєвий стимул. І ця реакція може бути різноманітною: спокійною і доброзичливою,

стриманою і ввічливою, грубою і агресивною. В першу чергу, це залежить від тих відносин, в яких знаходяться комуніканти, а також від їх вихованості і контексту ситуації.

Комунікативна ситуація незгоди, висловлюючи негативну реакцію, є потенційно конфліктной і входить в область мовних формул етикету, володіння якими є частиною комунікативної компетенції мовця [Казарцева 2001].

Усі вчені, які займаються дослідженням мовленнєвого акту незгоди, погоджуються з тим, що:

1) базовою формою конструкції незгоди є діалогічна єдність;

2) категорія незгоди слугує для вираження неприйняття поглядів мовця;

3) у семантичному плані в цій категорії відображається модальна оцінка висловлювання співрозмовника стосовно відповідності чи невідповідності дійсності [Зербіно 2011, с. 19].

Отже, поняття незгоди є доволі широким. У ньому в якості відтінків можуть бути присутніми спростування, протиставлення, вираз невдоволення, несхвалення тощо. Мовленнєвий акт незгоди може бути прямим (вираженим експліцитно) і непрямим (вираженим імпліцитно). Незгода може бути вираженою за допомогою морфологічних, лексичних та синтаксичних засобів.

РОЗДІЛ 2 МІСЦЕ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

2.1 Поняття дискурсу у сучасній лінгвістиці

У лінгвістиці термін «дискурс» починає використовуватися на початку 70-х років, спочатку в значенні близькому до терміну «функціональний стиль» [Толпигіна 2002, с. 73], а далі трактувався як формула «текст плюс ситуація» [Макаров 2003, с. 87].

Як науковий термін «дискурс» оформився у працях французького мовознавця Е. Бенвеніста. Він визначає дискурс як розмовну практику, мовлення. Мовлення розглядається ним як вид свідомої і цілеспрямованої діяльності. Спочатку виник термін «лінгвістика тексту», що багатьом вченим здався не зовсім вдалим, і тому в багатьох лінгістичних роботах текст зв'язного мовлення називають дискурсом [Benveniste 1985].

Текст несе в собі зрозумілий всім набір знаків або символів, певну мову. Це може бути мова жестів або ж мова певної нації. Якщо текст не несе в собі якоїсь мовної структури, то він позбавляється своєї знакової цінності і перетворюється у довільні звукові ефекти.

Можна сказати, що текст є основою всіх гуманітарних дисциплін, так як він необхідний нам для спілкування [Арнольд 2001, с. 101].

Багато вчених погоджуються із визначенням тексту як організованої, правильно побудованої мови, що має схожу форму і загальну тематику.

Багато філософів вважають, що текст це процес спілкування, певний діалог, який несе в собі головну роль людської комунікації. Так Бахтін М.М., філософ і теоретик європейської культури, описував текст як щось необхідне і говорив «жити - означає спілкуватися» [Бахтин 2001, с. 98].

Що ж стосується лінгвістів і філологів, багато хто дотримується визначення, даного філологом Лотманом Ю.М. Він говорив, що текст це досить складний пристрій, який несе в собі певний шифр, що володіє певним змістом і особистісними рисами людини.

Якраз таке визначення тексту дозволяє лінгвістиці виділити мовне явище під назвою «дискурс» [Лотман, 2001, с. 21].

Поняття дискурсу є одним із основних понять сучасної прагматичної лінгвістики та лінгвістики тексту. Сучасні уявлення про дискурс віддзеркалюють увесь хід лінгвістичної науки. Чіткого і загальноприйнятого визначення «дискурсу», який би охоплював всі випадки його вживання, не існує, і не виключено, що саме це сприяло широкій популярності, яку придбав цей термін за останні десятиліття: пов'язані нетривіальними відношеннями різні розуміння вдало задовольняють різні поняттєві потреби, модифікуючи більш традиційні уявлення про мовлення, текст, діалог, стиль і навіть мову [Шарков 2002, с. 23].

Н.М. Андронкіна виділяє формальний, функціональний, ситуативний і когнітивний підходи до визначення поняття «дискурс»:

- У межах формального підходу дискурс розглядається як смисловий зв'язок двох або більше речень, де зв'язність є ознакою дискурсу, таким чином, в даній інтерпретації дискурс являє собою надфразову єдність, складне синтаксичне ціле, цілісність якого визначається певною системою конекторів.

- З точки зору функціонального підходу дискурс ототожнюється з будь-яким вживанням мови, що передбачає аналіз функцій дискурсу в зв'язку з аналізом функцій мови.

- Ситуативний підхід пов'язаний з інтерпретацією дискурсу в контексті соціальних, психологічних і культурно значущих умов і обставин. Вважається, що даний підхід об'єднує формальний і функціональний і може розглядатися як компромісний.

- Когнітивний підхід трактує дискурс як явище когнітивного порядку, тобто як феномен, що має безпосереднє відношення до передачі знань, оперування ними і створення нових зв'язків [Андронкіна 2008, с. 88].

М.Л. Макаров в якості основних називає два напрямки в дискурс-аналізі: формальний і функціональний.

На думку вченого в рамках формального напрямку дискурс розглядається як два або кілька речень, які перебувають між собою в смислового зв'язку. Аспект зв'язності дискурсу - основний для даного підходу. Макаров зазначає, що формалісти зазвичай будують ієрархію складових одиниць, що складають «ціле», типів відносин між ними і правил їхньої конфігурації. Але надмірно високий рівень абстракції подібних моделей ускладнює їх застосування до аналізу природного спілкування.

Функціональний підхід до аналізу дискурсу передбачає будь-яке «вживання мови». Дискурс розглядається в зв'язку з соціокультурними факторами. Як вказує М.Л. Макаров, в даному випадку аналіз йде від виділення ряду функцій і співвіднесення форм дискурсу (висловлювань та їх компонентів) з тією чи іншою функцією. У контексті даного підходу дослідженню підлягає весь спектр функцій (не обумовлених апріорно) конкретних форм і елементів дискурсу) [Макаров 2003, с. 86].

Дискурс не є ізольованою текстовою або діалогічною структурою, тому що набагато більше значення в його рамках здобуває паралінгвістичний супровід мови, що виконує ряд функцій (ритмічну, референтну, семантичну, емоційнооціночну та інші. Багато в чому завдяки роботам Фуко, Альтюссера, Дерріди, Лакана французька школа дискурсного аналізу відрізняється більшою філософською спрямованістю, увагою до ідеологічних, історичних, психоаналітичних аспектів дискурсу [Пушкин 1989, с. 3].

М. Фуко розвиває лінгвістичну теорію Е. Бенвеніста, зокрема, спираючись на неї при визначенні суб'єкта мовлення, який, на думку вченого, не тотожний «автору» висловлювання. Дослідник розуміє дискурс як поверхню, на якій відбувається контакт мови і реальності, де змішуються лексика і досвід. Дискурс в трактуванні М. Фуко - це і тип висловлювання, властивий тій чи іншій соціально-політичній групі, епосу. [Foucault 1971].

П. Серіо, роботи якого написані в традиціях даного напрямку, вважає за доцільне виділити наступні значення терміна «дискурс»:

1) еквівалент поняття «мовлення» (по Ф. Соссюру), тобто будь-яке конкретне висловлювання;

2) одиниця, що за розмірами перевершує фразу;

3) вплив висловлювання на одержувача з урахуванням ситуації висловлювання;

4) бесіда як основний тип висловлювання;

5) мовлення з позиції мовця на противагу оповіданню, яке не враховує таку позицію (по Е. Бенвенисту),

6) вживання одиниць мови, їхня мовленнєва актуалізація;

7) соціально або ідеологічно обмежений тип висловлювань, наприклад, феміністський дискурс;

8) теоретичний конструкт, призначений для досліджень умов виробництва тексту. [Серио 1999, с. 26 - 27].

У спрощеній моделі дискурс включає в себе всі форми мовленнєвої інтеракції, формальної і неформальної, а також письмові тексти всіх видів. [Potter, Wetherell, 1990, с. 205-219].

Дискурс у широкому сенсі - це складна єдність мовної практики і надмовних факторів (значима поведінка, що маніфестується в доступних почуттєвому сприйняттю формах), необхідних для розуміння тексту, єдність, що дає уявлення про учасників спілкування, їхні установки й цілі, умови вироблення і сприйняття повідомлення.

В міру становлення дискурсного аналізу як спеціальної області досліджень, з'ясувалося, що значення дискурсу не обмежується письмовим і усним мовленням, але позначає, крім того, і позамовні семіотичні процеси. Акцент в інтерпретації дискурсу ставиться на його інтеракціональній природі. Дискурс – насамперед, це мова, занурена в життя, у соціальний контекст (з цієї причини поняття дискурсу рідко вживається стосовно стародавніх текстів) [Воробьева 1997, с. 23].

Дискурс за Т. ван Дейком, - це складна комунікативна подія, суттєва складова соціокультурної взаємодії, характерні риси якої - інтереси, цілі та стилі [Dijk 1998].

У лінгвістичному енциклопедичному словнику знаходимо наступне визначення: дискурс - зв'язний текст разом із екстралінгвістичними факторами (прагматичними, соціокультурними тощо); мовлення як цілеспрямована соціальна дія; мовлення «занурене у життя». Дискурс включає в себе паралінгвістичний супровід мовлення (міміка, жести тощо) та вивчається разом із відповідними «формами життя» (діалог, беседа, інтрев'ю тощо) [Зенкин 2002].

У свою чергу Е.Ф. Кіров стверджує, що дискурс являє собою сукупність письмових та усних текстів та ситуації їх створення та актуалізації та пропонує включити в поняття дискурс тексти історичного значення, мотивуючи це тим, що минуле завжди присутня в сьогоденні, утворюючи контекст [Киров 2004, с. 17].

Ревзина вважає дискурс субстанцією, яка не має чіткого контуру і обсягу і знаходиться в постійному русі. Призначення понятійного апарату лінгвістики дискурсу полягає в тому, щоб забезпечити доступ до його структуроутворюючих параметрам. Наведемо деякі з її прикладів.

1. Виробництво і споживання дискурсу. Кожен член мовного соціуму вносить вклад в матеріальну субстанцію дискурсу своїм мовним досвідом і кожен член мовного соціуму є споживачем дискурсу. Породженням і розпізнаванням людина зобов'язана найважливішій когнітивній системі - мові. У дискурсі людина бере участь як мовна особистість. Це поняття знаходить повноцінне застосування саме в лінгвістиці дискурсу, оскільки в співвіднесенні з мовною системою воно фактично збігається з поняттями соціо-та ідіолекта. Під мовною особистістю слід розуміти сукупність знань і умінь, якими володіє людина для участі в дискурсі. Сюди відносяться знання можливих ролей в комунікації, володіння первинними і вторинними мовленнєвими жанрами і відповідними їм мовними тактиками і мовними

стратегіями. Конкретне наповнення цих характеристик є основою природної типології мовних особистостей.

2. Комунікаційне забезпечення. Усний канал є універсальним, але і найбільш уразливим для збереження є, слідом за ним, за часом появи в історії цивілізації, йдуть лист, радіо, телебачення, інтернет. Канал комунікації не байдужий до дискурсивної вкладу носіїв мови і є однією з підстав для можливих розділень субстанції дискурсу (усний, письмовий, інтернет-дискурс).

До комунікаційного забезпечення слід віднести і саму мову як код, матеріальну субстанцію дискурсу складають різні мови. Мовна концептуалізація, в якій втілюються національний менталітет і картина світу, служать підставою для поділу дискурсу за національною ознакою. По відношенню до дискурсу переклад може розглядатися як дискурсивний процес, завдяки якому частково усуваються кордони національних дискурсів і визначаються пріоритети дискурсу «всесвітнього».

З комунікаційних забезпеченням пов'язані способи зберігання дискурсу. З одного боку, це пам'ять як найважливіша когнітивна здатність людини, з іншого - це такі, представлені в історії цивілізації «хранителі дискурсу», як папірус, глина, береста, папір, різні електронні засоби

3. Інтертекстуальна взаємодія. Поняття інтертекстуальності, несумісне зі структурною парадигмою, знаходить адекватне місце в лінгвістиці дискурсу. Інтертекстуальність входить в онтологію дискурсу, забезпечуючи стійкість дискурсивних формацій. Стійкість, повторюваність і просування в часі дискурсивної формації створюється завдяки власне мовним інтертекстам. Всі види інтертекстів (авторські та неавторські, власне мовні, літературні та нелітературні) беруть участь в дискурсивних процесах деривації і обопільного запозичення. Дискурсивні формації розрізняються за ступенем прояву здатності бути інтертекстуальним донором або сприймачем інтертекстуального вкладення.

4. Дискурсивні формації (різновиди дискурсу). Дискурсивні формації утворюються на перетині комунікативної і когнітивної складових дискурсу. До комунікативної складової відносяться можливі позиції і ролі, які надаються в дискурсі носіям мови - мовними особистостями. До когнітивної складової відноситься знання, що міститься в дискурсивної повідомленні. Дискурсивні формації переплітаються між собою, частково збігаючись за комунікативними і когнітивним ознаками, по використовуваних жанрів. Для дискурсу релевантним є принцип «сімейної подібності» [Ревзина 2005, с. 67 - 69].

Згідно з лінгвістичним енциклопедичним словником Т.В. Матвєєвої, дискурс - це зв'язне мовлення в сукупності з нелінгвістичними обставинами її протікання, мовлення у взаємозв'язку з живим життям: її подієвим контекстом, соціокультурними, прагматичними, психологічними характеристиками мовців [Матвеева 2010, с. 92].

Головною відмінною властивістю дискурсу є ознака наявності процесу. Наявність процесу не вказує на наявність певної часової тривалості, а лише на неможливість існування дискурсу поза певного проміжку часу, в якому він має місце бути. У цьому сенсі дискурс протиставляється тексту - зафіксованого результату людської діяльності, який уже цілком самодостатній. Текст в такому випадку існує не сам по собі, а при наявності будь-якої матеріальної оболонки, будь-якого носія [Филлипов 2014, с. 83].

Отже, можна зробити висновок, що дискурс представляє собою зв'язний текст у сукупності із екстралінгвістичними факторами, у той час як у більш вузькому значенні – це процес зв'зного мовлення, що приймає участь у взаємодії людей та механізмів їхньої підсвідомості.

2.2 Класифікація типів дискурсу

Поняття типу дискурсу в даний час не має чіткого визначення, відсутня загальновизнана типологія, яка би повністю відповідала цілям і задачам сучасного дискурс-аналізу. Як відзначають дослідники, на це впливає і

недостатня визначеність самих понять тип тексту, тип діалогу, стиль дискурсу [Макаров 2003, с. 210].

Як вказує М.Л. Макаров, різні школи дискурс-аналізу пропонують типології, засновані на ряді типологічних ознак. Так, німецькі автори Х. Хенне і Х. Ребок виділяють в якості основних ознак наступні:

- рід, жанр розмови

а) природний (спонтанний, непідготовлений і попередньо спланований або підготовлений);

б) вигаданий, художній;

в) інсценований;

- просторово-часові відносини (ситуація)

а) спілкування «віч-на-віч»: одночасно і поблизу;

б) опосередковане спілкування: одночасно, але на відстані, наприклад, розмова по телефону;

- склад учасників розмови

а) міжособистісна розмова в діаді;

б) розмова в малій або великій групі;

- ступінь офіційності розмови

а) невимушена, фамільярне спілкування;

б) нейтральне, неформальне спілкування;

в) напівофіційне спілкування;

г) офіційне спілкування;

- соціальні відносини співрозмовників

а) симетричні;

б) асиметричні (антропологічно: за віком, статтю та т.п.; соціокультурно, наприклад, по відносинам у соціальних інститутах; професійно: за посадою або за рівнем компетенції; по різним функціям в самій розмові, наприклад, в інтерв'ю);

- спрямованість комунікативних дій в розмові

а) директивна, спонукальна;

б) наративна, оповідна;

в) дискурсивна, аргументативна (об'єднує побутовий та науковий діалог);

- ступінь знайомства співрозмовників

а) близькі люди;

б) добре знайомі люди, в дружніх відносинах;

в) знайомі люди;

г) поверхнево, випадково знайомі люди;

д) незнайомі, чужі люди;

- ступінь підготовленості комунікантів

а) непідготовлені;

б) підготовлені в силу звичаю, звички;

в) спеціально підготовлені до цього діалогу;

- фіксованість теми

а) «вільна» тема;

б) фіксована тематична область;

в) особливо фіксована конкретна тема;

- відношення спілкування до практичної діяльності

а) включене в практичну діяльність;

б) не включене в практичну діяльність [Макаров 2003, с. 207-208].

М.Л. Макаров, втім, підкреслює, що даний перерахунок типологічних ознак не може бути визнано загальним. У своїй роботі він наводить ще кілька подібних списків. Наприклад, типологія «за цілями» включає:

- бесіду, особисту розмова,

- застольну бесіду,

- ігрову розмову,

- професійну розмову,

- розмову продавця з покупцем,

- конференції, дискусії,

- розмову в засобах масової комунікації, інтерв'ю,

- навчальну бесіду, урок,

- нараду, консультацію,

- офіційну розмова з посадовою особою,

- судовий розгляд [Макаров 2003, с. 209].

Н.М. Андронкіна стверджує, що дискурс можна аналізувати в зв'язку з певними типовими ситуаціями спілкування (по Т.А. ван Дейку), виділяти діалогічний/монологічний (письмовий, літературно-художній) тип дискурсу, а також визначати типи відповідно до функціональних характеристик, відмінності комунікативних сфер, які включають такі дискурси як побутовий, науковий, ораторський, газетно-публіцистичний, літературно-художній та ін., що відрізняються по стилістичним, композиційним і змістовним характеристикам [Андронкина 2008, с. 90].

Однією з найбільш аргументованих дослідниками визнається типологізація дискурсу, запропонована В.І. Карасиком. Відзначимо, що дана типологізація здійснюється автором в рамках соціолінгвістичного підходу до вивчення дискурсу. При цьому вчений підкреслює, що дискурс як когнітивно-семантичне явище вивчається у вигляді фреймів, сценаріїв, ментальних схем, когніотіп, тобто різних моделей репрезентації спілкування в свідомості. Соціолінгвістичний підхід до дослідження дискурсу передбачає аналіз учасників спілкування як представників тієї чи іншої соціальної групи і аналіз обставин спілкування в широкому соціокультурному контексті. Ці підходи не є взаємовиключними [Карасик 2000, с. 5].

Як стверджує В.І. Карасик, представляється можливим виділення двох основних типів дискурсу: персонального (особистісно-орієнтованого) та інституційного (статусно-орієнтованого) [Карасик 2000, с. 6].

Персональний дискурс передбачає розкриття окремої особистості у всьому багатстві внутрішнього світу, спирається на активне осмислення змісту промови адресатом. Існують два різновиди персонального дискурсу: побутовий та буттєвий. Як зазначає дослідник особистісно-орієнтоване спілкування будується на широкому смисловому полі в свідомості адресата,

хоча природа розширення смислів в побутовому і буттєво спілкуванні різна. У першому випадку усвідомлення сенсу залежить від конкретної ситуації спілкування, в другому - від форми знака та особистісної концептосфери адресата [Карасик 2000, с. 11].

Побутовий дискурс актуалізується в процесі побутового спілкування між добре знайомими людьми. Передана інформація максимально стискається, код спілкування стає скороченим, люди розуміють один одного з півслова, комунікативна ситуація очевидна. В даному випадку вербальне спілкування лише доповнює невербальне. Фонетична норма: нечітка побіжна вимова, яке корелює з семантичною нечіткістю одиниць (слова замінюються на приблизні субститути). Часто використовується жаргонна і знижена лексика. Для даного типу дискурсу характерні такі риси: оперативне переключення тематики, легкий переклад інформації в підтекст.

Буттєвий дискурс поділяється В.І. Карасиком на прямий і опосередкований. Прямий буттєвий дискурс представлений двома видами: смисловим переходом і смисловим проривом. Для смислового переходу основної композиційно-мовленнєвою формою є міркування, призначення якого - вербальне визначення неочевидних фактів. Цей тип дискурсу актуалізується у вигляді логічних умовиводів. Змістовний прорив заснований на текстовому потоці образів, координативному перерахуванні різнопланових фактів, катахрезі, алогізмі. Свідомості пропонуються нові орієнтири, образні опори, що викликають емоційне потрясіння і мають фасцінативне тяжіння. Успішний смисловий прорив здійснюється набагато рідше, ніж смисловий перехід. Комунікативні невдачі перетворюють об'єкти смислового прориву в словесні нагромадження.

Композиційно-мовленнєві форми, характерні для опосередкованого буттєвого дискурсу: розповідь і опис, через які здійснюється аналогічний (переносний) і алегоричний (символічний) розвиток ідеї.

Інституційний (статусно-орієнтований) дискурс являє собою мовленнєву взаємодію представників соціальних груп або інститутів один з

одним, комунікантів, що реалізують свої статусно-рольові можливості в рамках сформованих суспільних інститутів, число яких визначається потребами суспільства на конкретному етапі його розвитку [Карасик 2000, с. 11- 12].

Виділяють наступні види інституційного дискурсу: політичний, дипломатичний, адміністративний, юридичний, військовий, педагогічний, релігійний, містичний, медичний, діловий, рекламний, спортивний, науковий, сценічний, масово-інформаційний та ін. Як вважає В.І. Карасик, список можна продовжувати, тому що громадські інститути, на його думку, історично мінливі, можуть зливатися один з одним і виникати як різновидів в рамках того або іншого типу [Карасик 2000, с.12].

Системоутворюючі ознаки інституційного дискурсу - мета і учасники спілкування. Основними учасниками визнаються представники інституту (агенти) і комуніканти, які звертаються до них (клієнти). Види інституційного дискурсу різняться за ступенем своєї відкритості, протиставлення агентів і клієнтів (наприклад, в науковому дискурсі диференціація невелика). Для кожного виду інституціонального дискурсу характерно особливе співвідношення статусного та особистісного компонента (тому що абсолютно безособове спілкування неможливо).

В.І. Карасик для опису конкретного типу інституційного дискурсу пропонує розглядати його наступні компоненти:

- учасники (агенти і клієнти),
- хронотоп,
- цілі і цінності,
- функції,
- стратегії і матеріал (тематика),
- різновиди і жанри (жанровий простір), дискурсивні формули [Карасик 2000, с. 14].

Необхідно відмітити, що існує безліч інших класифікацій дискурсу, що базуються на різноманітних критеріях дослідження (усний і письмовий

дискурс; уявний дискурс; різновиди дискурсу, описані за допомогою поняття жанру і т. п.) [Карасик 2002, с. 299].

В роботі ми спираємося на типологізацію поняття «дискурс» В.І. Карасика.

3.3 Політичний дискурс та його функції

У сучасному лінгвістичному вченні термін «політичний дискурс» розглядається з двох сторін: вузької та широкої. В широкому розумінні цього поняття містяться такі форми спілкування, в яких хоча б одна складова пов'язана з політикою, тобто суб'єкт, адресат або ж якесь зміст повідомлення.

Політичний дискурс в широкому розумінні являє собою сукупність мовленнєвих актів в публічній сфері політики в поєднанні з екстралінгвістичними факторами (правилами ведення публічної політичної діяльності, її суб'єктами та існуючими поглядами та ідеологіями). До вчених, які дотримуються даної теорії можна віднести, наприклад, О.М. Баранова або Є.І. Шейгал [Шейгал 2000, с. 384].

Вузьке розуміння політичного дискурсу було сформульоване С.В. Верещагіним, який дає наступне визначення терміну «політичний дискурс»: «жанр, метою якого є обговорення поставленої теми за допомогою аргументованих висловлювань, обмежених рамками певного контексту» [Верещагин 2007 с. 7].

У найзагальнішому сенсі, «політичний дискурс» розглядають як мовленнєву діяльність політичних суб'єктів у сфері інституційної комунікації. Інакше кажучи, мета політичного дискурсу - не описати, а переконати, пробудивши в адресатові наміри, дати грунт для переконання і спонукати до дії [Bayley 1999].

У той час як Шейгал бачить політичний дискурс з двох сторін: віртуальної і реальної. Так з реальної боку він розглядає дискурс як якийсь текст в конкретній ситуації політичного спілкування, а його віртуальна

сторона ховається в вербальних і невербальних знаках, орієнтованих на обслуговування даної комунікації [Шейгал 2000, с. 384].

Якщо ми розглядаємо політичний дискурс з цієї сторони, то ми припускаємо аналіз всіх семіотичних систем, де матеріалом дослідження є заяви політиків, різні публікації, що стосуються різних аспектів в політиці.

Однак досить велика кількість вчених розглядають політичний дискурс як явища публічної сфери взагалі. Політичний дискурс в даному випадку визначається як використання мови в публічній сфері спілкування [Коммисаров 2003, с. 198].

В той же час, Т. ван Дейк вважає, що політичний дискурс - це клас жанрів, досить чітко обмежений соціальною сферою, а саме політикою. Урядові обговорення, парламентські дебати, партійні програми, промови політиків - це ті жанри, які належать до сфери політики. Таким чином, політичний дискурс розуміється виключно як дискурс політиків. Обмежуючи політичний дискурс професійними рамками, діяльністю політиків, вчений зазначає, що політичний дискурс в той же час є формою інституційного дискурсу.

Це означає, що дискурсами політиків вважаються ті дискурси, які виробляються в такому інституційному навколишньому середовищі, як засідання уряду, сесія парламенту, з'їзд політичної партії. Таким чином, дискурс є політичним, коли він супроводжує політичний акт в політичній обстановці [Dijk 1998].

А.Н. Баранов і Є.Г. Казакевич розглядають політичний дискурс як сукупність усіх мовленнєвих актів, які використовуються в політичних дискусіях, а також правил публічної політики, освітлених традицією і перевірених досвідом [Баранов 2001, с. 6].

Деякі вчені ставлять під сумнів існування феномена політичного дискурсу, вважаючи, що мовні риси своєрідності політичного дискурсу нечисленні і не настільки легко піддаються ідентифікації. Ця група дослідників вважає, що звичайні лексичні та граматичні маркери, за якими

можна виділити політичний дискурс як своєрідне явище, не виходять за рамки відповідних ідіоетнічних мов (рідних мов народів, етносів, що населяють або коли-небудь населяли земну кулю). Так, О.Н. Паршина вважає, що політична мова - це зовсім не мова або, принаймні, не зовсім і не тільки мова. Дослідниця висуває тезу про те, що предметом політичної лінгвістики є ідіополітичний дискурс, тобто своєрідність того, що, як, кому і про що говорить той чи інший суб'єкт політичної дії [Паршина 2002, с. 55].

Як бачимо, розбіжності в трактуванні поняття «політичний дискурс» досить значні. Однак більшість дослідників, що займаються проблемою політичного дискурсу, єдині в тому, що основною метою політичного дискурсу, яка зумовлює його використання в якості інструменту політичної влади є боротьба за владу. Як зазначає В.З. Дем'янков, громадське призначення політичного дискурсу полягає в тому, щоб вселити адресатам - громадянам спільноти - необхідність «політично правильних» дій і/або оцінок, оскільки це вигідно тим, хто прагне до влади [Демьянков 2002, с. 38].

Баранов О.М. виділив три головні фактори у політичному дискурсі, що викликають цікавість вчених. Першим фактором є особливість розвитку лінгвістичного вчення. Він говорив, що лінгвістика просто не могла залишити таку величезну сферу функціонування мови - політику. Другим фактором він вважав необхідність політики бути аналізованої, адже при появі величезної кількості різних політичних текстів з'являлася необхідність моніторингу певних тенденцій у свідомості суспільства. Третьою причиною були спроби відгородити політичну комунікацію від неписьменних дій політиків [Баранов, 2001, с. 145].

Політичний дискурс відіграє велику роль у мовній картині світу, і так само формує основну частину мовної свідомості сучасного суспільства. Мислення, комунікація та його мовна форма знаходяться в тісних відносинах між собою, і саме ці особливості роблять політичний дискурс таким привабливим для вивчення в різних сферах науки. Велика кількість наук, включаючи політологію, психологію, філософію, соціологію та ряд

лінгвістичних наук зацікавлені у вивченні різних теорій політичного дискурсу. В останнє десятиліття, особливо у лінгвістів, ця область стала об'єктом пильної уваги. Більш того, підвищений інтерес до вивчення даної області навіть привів до утворення нової галузі в лінгвістиці, а саме - політичної лінгвістики [Степанов 2009, с. 128].

Політичний дискурс можна віднести до типу спілкування, в якому ступінь маніпулятивного вкрай висока.

Існують дві точки зору з приводу інституційних форм дискурсу та його обмежень. Так, деякі вважають, що дискурс обмежений тільки його інституційними формами, такими як мова на інавгурації, укази або певні послання президента, тобто тими, які відбуваються в певних суспільних інститутах.

З іншого боку, існує думка, що політичний дискурс може поєднувати як інституційні форми так і не інституційні. При такому визначенні дискурсу, можна говорити, що до визначення політичного дискурсу так само можна віднести і різні чутки, гасла, неофіційні мовленнєві акти політичних діячів.

Існує ще одна класифікація, яка розмежовує політичну комунікацію на усну і письмову мову. До числа письмових джерел ми можемо віднести зафіксовані на носії програми політичних партій, їхні листівки, а до числа усних - мовні виступи політиків на зборах, зустрічах з виборцями і багато іншого [Васильев 2001, с. 37].

Відмінність політичної комунікації від інших видів інституціонального спілкування, як зазначає Є.І. Шейгал, полягає в тому, що «клієнт» в політичній комунікації, як правило, масовий, рідше груповий, і ще рідше - індивідуальний. Тоді як у медичній, юридичній, адміністративної, торгової, педагогічної та інших професійно-організаційних сферах клієнт переважно індивідуальний, рідше груповий і ніколи – масовий [Шейгал 2000, с. 44].

Так само багато вчених розмежовують політичну промову по її обсягу. Так існують малі (такі як гасло), середні (виступ на мітингу) і великі (передвиборна кампанія).

Власне основною темою політичного дискурсу і є політика, якесь політичне протистояння, що обумовлює необхідність використання спеціальної групи слів в даному типі комунікації. Даний підтип лексики називають політичною лексикою.

А.П. Чудінов говорив, що варто розмежовувати політичну лексику та політологічну термінологію, так як термінологія відома тільки вузьким фахівцям. На відміну від політичної термінології, політична лексика повинна бути зрозуміла всім (більшості громадян - виборців).

Політична лексика завжди поповнюється за рахунок деспеціалізації термінології. Деякі слова, які пару років тому були відомі тільки вузьким фахівцям, зараз почали входити в розмовну мову звичайних громадян. Таким чином, такі слова як саміт, консенсус, стали майже загальноприйнятими. Існує ще одна особливість політичної лексики - вона багата мовними кліше. У приклад можна привести: піраміда влади або ж політична воля [Чудинов 2006, с. 71].

Існують характерні ознаки політичної мови серед яких можна відзначити наступні: смислова невизначеність (намічається два типи тенденцій - термінологічна точність і смислова невизначеність, тобто розпливчастість формулювань); ірраціональність, опора на підсвідомість, апеляція до віри і довіри); дистанційованість і театральність (владний статус вимагає підтримки певної дистанції, а також іміджу, тобто «ролей») [Шейгал 1998, с. 79] [Романов 2002, с. 36]. Т.І. Стексова також згадує таку характеристику, як міфотворчість. [Стексова 2004, с. 245].

В цьому контексті, важливо визначити поняття терміну «мовленнєвий жанр».

Вперше проблема мовленнєвих жанрів була відмічена М.М. Бахтіним, який, розглядаючи одиничне конкретне висловлювання як основну форму використання мови, зазначив залежність характеру і форм мовного використання від умов і цілей тієї області людської діяльності, в рамках якої вони продукуються. Тематичний зміст, стиль, що проявляються у відборі

словникових, граматичних і фразеологічних засобів мови, і композиційна побудова висловлювання визначаються специфікою сфери використання мови. За словами дослідника, кожне окреме висловлювання - індивідуальне, але кожна сфера використання мови виробляє свої відносно стійкі типи таких висловлювань, які ми і називаємо мовленнєвими жанрами. Вчений звертає увагу на суттєву різницю між первинними (простими) і вторинними (складними) мовленнєвими жанрами. Вторинні мовленнєві жанри, до яких відносяться романи, різні наукові дослідження, публіцистичні твори та інше, переважно виникають в умовах більш високоорганізованого культурного письмового спілкування, вбираючи і переробляючи в процесі свого формування різні первинні жанри, утворені в ситуаціях безпосереднього мовленнєвого спілкування. [Бахтин 2007, с. 197].

Спираючись на розподіл первинних і вторинних мовленнєвих жанрів М.М. Бахтіна, Є.І. Шейгал визначила, що первинні жанри політичного дискурсу утворюють жанри інституційної комунікації, що становлять основу власне політичної діяльності: промови, заяви, дебати переговори, декрети, конституції, партійні програми, гасла і т.д., а жанри побутового спілкування виступають по відношенню до них як вторинні. Вторинні жанри політичного дискурсу можна визначити як «розмови про політику»; вони носять респонтивний характер і являють собою коментування, обговорення, інтерпретацію, одним словом, реакцію на дії [Шейгал 2000, с. 269].

За класифікацією Ж.В. Зігманн, політичні жанри представлені ієрархічною структурою, очолює яку гіпержанр, до складу якого входять наступні види:

- гіпержанр «програмні документи» (програма, маніфест, статут);
- гіпержанр «передвиборча агітація» (передвиборна платформа, політична реклама);
- гіпержанр «політичні дебати» [Каримова 2006, с. 38].

Будь-які дискурси, не тільки політичні, за своїм характером спрямовані на навіювання, враховують систему поглядів потенційних інтерпретаторів для того, щоб модифікувати наміри, думки і мотивування дій аудиторії.

Успіх навіювання залежить, по меншій, мірі від установок пропонента, до повідомлень як таким і до референтного об'єкту. Першим видом установок характеризується рівень довірливості, симпатії до пропонента, а завоювання вигідних позицій в цій області залежить від уміння запевнити і від характеру реціпієнта. Варламова вважає, що тільки створивши у адресата відчуття добровільного прийняття чужої точки зору, зацікавленості, актуальності, істинності і задоволеності, можна досягти успіхів у цьому навіювання [Варламова 2011, с. 48].

Оскільки комунікація в сфері політики відбувається на постійній основі, дана сфера схильна до безперервних змін. Суб'єкти політичної діяльності (політики, партії, громадяни, об'єднання громадян і т.д.) щодня роблять публічні заяви у вигляді прес-конференцій, прийомів, виступів і промов, а також виробляють ті чи інші дії, що впливають на дану сферу людської діяльності. З цього випливає, що політичний дискурс зазнає змін під впливом лінгвістичних і екстралінгвістичних чинників частіше, ніж будь-який інший вид інституційного дискурсу.

Незважаючи на постійні зміни і оновлення, політичний дискурс завжди переслідує одну мету: отримання доступу до влади [Романов 2002, с. 35].

Очевидно, що політичний дискурс несе на собі деяке функціональне навантаження. Вважається, що з політичного тексту може бути вичитаний деякий неекспліцітний сенс, відмінний від буквального і, можливо, прямо протилежний йому [Паршин 1987, с. 147].

Часто можна почути думку, що цей самий неекспліцітний сенс і є "істинний" сенс політичного тексту.

Досягненню мети дискурсу служать наступні функції:

1) персуазивна (переконання);

2) інформативна;

3) аргументативна;

4) персуазивно-функціональна (створення переконливої картини кращого устрою світу);

5) делімітативна (навідміну від іншого);

6) группо-видільна (змістовне і мовне забезпечення ідентичності) [Водак 1997, с. 22].

Особливе місце серед характеристик політичного дискурсу займає ірраціональність і опора на емоційну складову. Ця характеристика має свої певні функції:

1) функція зміцнення прихильності системі;

2) функція соціальної солідарності (групової ідентичності);

3) функція орієнтації (емотивність доповнює політичну картину світу, допомагає «орієнтуватися»);

4) мобілізаційна функція (емотивність служить в якості мотивуючого до дії фактора);

5) агонального функція (емоції служать потужним мотивуючим фактором вербальної агресії) [Шейгал 1998, с. 66].

Конфліктність політичного дискурсу підкреслюється Г. Сайделом, який стверджує, що політичний дискурс одночасно повинен виконувати багато функцій і реалізовувати багато мотивів. Так, партійна програма покликана переконувати, агітувати, пропагувати (персуазивна функція); при цьому повинна бути очевидною зв'язок кожного конкретного пункту програми з переконливою ідеологією даної партії або групи, тобто кожну вимогу, кожен вчинок повинні бути аргументативно пов'язані з цінностями, традиціями та ідеологією [Seidel 1985, с. 45-50].

Французький лінгвіст Маршан вказує на те, що політичному дискурсу властиві чотири риси:

- Дидактичність
- Полемічність
- Перформативність

- Владність [Marchand 1972]

П. Чілтон і К. Шеффнера виділяють чотири типи стратегічних функцій політичного дискурсу.

- Примус. «Примус» відноситься до таких мовленнєвих актів, як накази або закони, які підкріплюються якимись санкціями.

Політичні діячі часто діють примусово за допомогою дискурсу, визначаючи питання, вибираючи теми в розмові, позиціонуючи себе і інших в певних відносинах, роблячи припущення про реалії, які слухачі повинні, хоча б тимчасово, приймати для сприйняття тексту й мовлення. Влада може реалізовуватися і за допомогою контролю за використанням мови «інших» - за допомогою різних видів та ступенів цензури і контролю доступу.

- Опір, опозиція, протест. Дана категорія функцій політичного дискурсу протиставлена функції примусу, і реалізується на противагу владних відносин.

-Симуляція. Дана стратегія пов'язана з контролем над інформацією. Вона поєднує в собі як ефекти дефокусування «небажаних місць» за допомогою евфемізації вихідних даних, так і безпосереднє інвертування вихідних даних.

-Легітімізація і делегітимація. Легітимізація тісно пов'язана з функцією примусу, так як вона реалізує механізм покори, тобто легітимність. Використовувані техніки включають аргументацію бажань виборців, спільні ідеологічні принципи, проекцію харизматичного лідера, позитивну самопрезентацію і т.д. Делегітимація по суті представляє опозицію: репрезентація інших (іноземці, «внутрішні вороги», інституційна опозиція, неофіційна опозиція) має негативний відтінок [Chilton, Schaeffner 1997].

В політичній комунікації активно використовується функція впливу мови, яка реалізується через застосування мовленнєвих стратегій. У науковій літературі відсутнє загальноприйняте визначення терміна «стратегія».

В рамках прагмалінгвістичного підходу стратегія визначається як ланцюжок рішень мовця, його вибор певних комунікативних дій і мовних засобів [Макаров 2003, с. 192].

З позиції психолінгвістики під стратегією розуміється спосіб організації мовленнєвої поведінки відповідно до задуму, інтенції комуніканта [Борисова 1999, с. 85], усвідомлення ситуації в цілому, визначення напрямку розвитку і організація впливу, або розгорнута в часі установка суб'єкта на спілкування [Веретенкина 2001, с. 178].

Дослідники політичного дискурсу називають різні види комунікативних стратегій: дискурсивні, стилістичні, семантичні, прагматичні, риторичні, діалогові і т.д. У науковій літературі немає єдиної, загальноприйнятої класифікації стратегій та тактик політичного дискурсу.

Є.І. Шейгал виділяє в політичному дискурсі такі види стратегій:

- стратегія вуалювання, затушовування небажаної інформації (дозволяє пригасити, зробити менш очевидними неприємні факти);
- стратегія містифікації (приховування істини, свідоме введення в оману);
- стратегія анонімності (деперсоналізації) як прийом зняття відповідальності. [Шейгал 2000, с. 28].

А.А. Філінський наводить таку класифікацію стратегій політичного дискурсу:

- стратегія реїфікації (конструювання образу ворога);
- стратегія делегітимізації (руйнування образу опонента);
- стратегія амальгамирування («ми» -дискурс) [Филинский 2002, с. 5].

Французький політолог М. Дюверже виділяє чотири стратегії покликані не лише здобути прихильність у аудиторії (народу), але й послабити супротивника:

- Замовчування
- Містифікація
- Поступка
- Іронія [Duverger 1968]

Використовуючи польовий підхід до аналізу структури політичного дискурсу, Є.І. Шейгал виявляє його зв'язок з іншими видами дискурсів: юридичним, науковим, дискурсом ЗМІ, педагогічним, рекламним, релігійним, побутовим, художнім, спортивно-ігровим, військовим. Дослідниця визначає структуротворні ознаки політичного дискурсу: інституціальність, інформативність, смислова невизначеність, фантомність, фідеїстичність, езотеричність, дистанційованість, авторитарність. [Шейгал 2003, с. 44 - 52].

Французький лінгвіст Шарлан зазначає, що політика ґрунтується на думці, що випливає з попереднього досвіду та аргументів, заснованих на передумовах, які завжди можуть бути поставлені під сумнів. Кожна думка має свою протилежність і тому, політика - це безперервний, нескінченний процес, оскільки кожна обставина вимагає реакції, а отже, і нової конкуренції думок для того, щоб визначити, які дії слід вжити. Яким би напрямом він не рухався, політичний дискурс залишається особливо прив’язаним до двох основних речей: аудиторії та приводу. Ці два фактори визначають рамки дійсності публічних виступі [Charland 1978].

Семантична зв'язаність даного виду мовлення обумовлена використанням ідеологем. Ідеологемою є політичний термін, що є частиною будь-якої ідеології. На відміну від терміна, ідеологема не має чітко обмеженого значення. Її значення змінюється разом з політичною прагматикою. Ідеологема завжди емоційно забарвлена. Мета її використання - маніпулювання масовою свідомістю, так як її вкрай легко запам'ятати, а це створює ілюзію розуміння у реципієнта. Головною відмінністю ідеологеми є певна розпливчастість в значенні [Стройков 2009, с. 63].

Існує величезна кількість різних лексичних засобів вираження. Під цим поняттям ми розуміємо морфологічні, синтаксичні та словотворчі форми мови, що служать помічниками в посиленні емоційного і логічного сенсу висловлювань. Такі форми зафіксовані в словниках, а норми їх вживання поступово засвоюються у носіїв мови.

Важливо зауважити, що всі стилістичні прийоми варто відносити до виразних засобів, в той час як не всі виразні засоби будуть стилістичними прийомами. Гальперін поділяв виразні засоби і різні стилістичні прийоми на три групи. Так він говорив, що існують фонетичні, лексичні і синтаксичні прийоми [Гальперин 2003, с. 131].

Таким чином, політичний дискурс являє собою сукупність мовленнєвих актів в публічній сфері політики в поєднанні з екстралінгвістичними факторами (правилами ведення публічної політичної діяльності, її суб'єктами та існуючими поглядами та ідеологіями), метою якої є заволодіння політичною владою; характерними рисами є смислова невизначеність, міфотворчість, дистанціювання, наявність «ролей», а також емотивність, яка служить для зміцнення групової ідентичності, мобілізації та мотивації адресата.

РОЗДІЛ 3 СПОСОБИ ВИРАЖЕННЯ НЕЗГОДИ У ФРАНЦУЗЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

3.1 Експліцитні способи вираження незгоди

Незгода є поширеним явищам у комунікації між індивідами, адже кожна людина, що потрапляє у процес діалогічної взаємодії із іншою людиною, може мати відмінний погляд на одні і ті самі явища, що неминуче призводить до непогодження. Через це комунікантам, що приймають участь у інтерактивному спілкуванні доводиться вибирати найбільш слушний засіб для вираження своєї незгоди.

Мовленнєві акти незгоди мають високу частотність в діалогічному мовленні. Головною метою мовця при використанні мовленнєвого акту незгоди є представлення власної точки зору, яка, на думку мовця, відрізняється від позиції його співрозмовника. В реальних умовах спілкування висловлювання, що містять незгоду, можуть мати різну структуру і відтінки значення. Іноді достатньо складно сказати, про що саме йде мова – про незгоду, заперечення, відмову чи протиставлення. Так чи інакше, мовленнєвий акт незгоди демонструє негативне ставлення до дії чи висловлювання співрозмовника.

У контексті політичного дискурсу це має особливо велике значення, адже співрозмовники ведуть боротьбу за владу. Під час передвиборчих дебатів, незгода виступає засобом переконання виборців, здобуття їхньої підтримки задля перемоги.

У цьому розділі ми спробуємо виявити і класифікувати способи вираження незгоди використані кандидатами на посаду президента Франції під час теледебатів у період з 1981 по 2017 роки, спираючись на транскрибування відеозаписів цих дебатів.

Як зазначалося у першому розділі, мовленнєвий акт незгоди може бути прямим (вираженим експліцитно) та непрямим (вираженим імпліцитно). Для експліцитних мовленнєвих актів незгоди обов’язковою є присутність

вираженої семи непогодження. Вона випливає з дослівного змісту речення, тобто вираження семи непогодження певними мовними засобами. В даному типі, зміст висловлювання, тобто локуція, прямо співвідноситься із ілокутивною формулою.

Серед експліцних засобів вираження незгоди у французькому політичному дискурсі можна виділити наступні:

1. Лексичні, які включають в себе:

а) Частки non та si

1) ***François Mitterrand****: "Monsieur Barre, que vous avez nommé, a mis quarante-et-un jours à se présenter devant l'Assemblée nationale. Je veux dire par là que pendant quarante-et-un jours, il a bien fallu qu'il fasse quelque chose!" Valéry* ***Giscard d'Estaing: "Non."***

François Mitterrand*: "Ah! Il n'a rien fait?"*

Valéry Giscard d'Estaing*: "Il a géré les affaires courantes, c'est une tradition, monsieur Mitterrand"* [Vie publique].

2) ***Jacques Chirac****: "74 milliards de pertes immobilières du Crédit Lyonnais, ça, c'est le système socialiste!"*

Lionel Jospin: *"****Non. Non.*** *C'est Jean-Maxime Lévêque, nommé par vous, qui a commencé les erreurs d'orientation et M. Haberer qui, que je sache, n'est pas d'idéologie socialiste"* [Vie publique].

3) ***Lionel Jospin****: "L'argument sur le mal vivre relève honnêtement de la démagogie, parce que nous en parlerons quand nous aborderons les problèmes de l'emploi, les problèmes du chômage, les problèmes de l'exclusion, les problèmes des inégalités. Donc si on a une discussion spécifique, je ne pense pas non plus que les paysans que vous avez rencontrés, ou les commerçants, vous aient interrogé sur le cumul des mandats ou les nominations en Conseil des Ministres."*

Jacques Chirac*: "****Si****, souvent"* [Vie publique].

4) ***Lionel Jospin:*** *"Le politique, et le Président de la République a besoin - par rapport à la communauté internationale et à l'argument que j'ai donné tout à*

l'heure, la non prolifération - de prendre une décision. C'est cela que je veux dire!"

Jacques Chirac: *"M. Jospin, ce n'est pas le problème."*

Lionel Jospin: *"**Si**, c'est le problème que je pose"* [Vie publique].

б) Іменники, що містять сему непогодження

1) ***Marine Le Pen:*** *"Le président de la Haute Autorité, qui est un ami de M. Hollande qui, comme par hasard, a appelé à voter pour lui en 2012. Mais il y a là, encore, une pétition qui circule de professeurs d'universités et d'avocats qui vous demandent des explications sur quinze points. Ils ne comprennent pas comment vous avez réussi à dépenser un smic par jour."*

Emmanuelle Macron: *"C'est une fois encore **un mensonge**"* [Vie publique].

2) ***François Hollande:*** *"J'ai proposé un programme en quatre points pour la relance de la croissance. [...] Et donc, je prends l'engagement de venir au lendemain de l'élection présidentielle porter ce plan de renégociation et obtenir ce soutien à la croissance indispensable et pour nos économies, et pour réduire le chômage, et pour la maîtrise de la dette." […]*

Nicolas Sarkozy: *"Si on veut retrouver la maîtrise de son destin, on rembourse ses dettes et on réduit ses dépenses. **Le contraire** de la politique que vous proposez!"* [Vie publique].

Зокрема, задля того, щоб продемонструвати свої категоричну відмову, мовці можуть використати лексичні повтори. Так, Ніколя Саркозі емоційно не погоджується із Франсуа Олландом повторюючи у першому прикладі іменник «erreur», а у другому – «mensonge»:

1) ***François Hollande:*** *"La dette a augmenté de 600 milliards."*

Nicolas Sarkozy: *"**Première erreur**. 500 milliards. **C'est une erreur**, Monsieur Hollande, et **une erreur** de 100 milliards, ça pose question"*[Vie publique].

2) ***François Hollande:*** *"Pour l'instant, je n'ai rien dit qui puisse justifier cette expression."*

Nicolas Sarkozy: *"**C'est un mensonge**."*

François Hollande: *"Lequel?"*

Nicolas Sarkozy: *"**C'est un mensonge**."*

François Hollande: *"Lequel ? Lequel ? Lequel ?"*

Nicolas Sarkozy: *"**C'est un mensonge** quand vous dites que je suis toujours content de moi et que je ne prends pas mes responsabilités. **C'est un mensonge**"* [Vie publique].

в) Дієслова із значенням непогодження чи заперечення

1) ***François Mitterrand:*** *"Il y a eu un double jeu là qui, je crois, nous a fait perdre beaucoup d'autorité dans l'ensemble des pays d'Afrique ; aujourd'hui, après l'affaire du Centrafrique et l'affaire de la Libye plus l'affaire du Tchad, le poids moral et politique de la France a diminué, je le regrette."*

Valéry Giscard d'Estaing: *"Sur ce point**, vous vous trompez tout à fait**, le poids politique et moral de la France est au contraire très élevé en Afrique, j'en ai reçu les témoignages de la quasi totalité des chefs d'Etats africains"* [Vie publique].

2) ***Lionel Jospin:*** *"M. Balladur et son Gouvernement ont fait une erreur de diagnostic en transférant des sommes vers les entreprises, c'est-à-dire vers l'offre alors que c'était la demande qui manquait, la consommation intérieure. Et, de ce point de vue, si, par une augmentation maîtrisée des salaires et, là, le social rejoint l'économique, nous donnons un léger surcroît de croissance, nous avons un premier impact par la croissance."*

Jacques Chirac: *"Vous me dites: "Cela permettra notamment à la consommation intérieure d'augmenter". Ceci est une chose que j'ai bien observée et que **je dénonce** depuis longtemps"* [Vie publique].

г) Прикметники, значення яких вказує на негативне ставлення мовця, до сказаного співрозмовником:

1) ***Valéry Giscard d'Estaing****: "Revenons à la défense et à ma question - M. Mitterrand n'a pas voté un centime de crédits pour la défense de la France. J'ai vérifié tous les votes".*

François Mitterrand: *"Je vais répondre d'un mot à cette affaire. Je suis dans l'opposition et **je suis hostile** à l'ensemble des dispositions budgétaires qui sont prises par les gouvernements que je combats"* [Vie publique].

2) ***Ségolène Royal:*** *“Vous permettez. Moi aussi, j'ai l'intention de me faire respecter. Je ne suis pas sortie de mes gonds. Ce qui nous différencie, c'est une vision de la morale politique. Il faut que les discours soient cohérents avec les actes. Quand il y a un tel écart, on ne peut pas avoir détruit l'accueil des enfants handicapés à l'école.”*

Nicolas Sarkozy: *“**C'est faux**, madame. Il y a trois fois plus d'enfants handicapés scolarisés aujourd'hui qu'à votre époque”* [Vie publique].

ґ) Прикметники з негативними префіксами in- та dé-

1) ***Nicolas Sarkozy:****“On va encourager les gens qui veulent travailler plus pour gagner plus. Comment ? Tout est fait aujourd'hui pour décourager l'obtention des heures supplémentaires. Toute entreprise qui donnera des heures supplémentaires ne paiera pas de charge dessus. Tout salarié qui fera, sur la base du volontariat, des heures supplémentaires ne paiera pas d'impôt dessus.” […]*

Ségolène Royal:*“Sur la question des heures supplémentaires, je crois que votre proposition est dangereuse et* ***inefficace****”* [Vie publique].

2) ***Nicolas Sarkozy:*** *“Le chômage a augmenté de 422 000, ce qui est trop, entre 2007 et 2011, chiffres BIT, c’est-à-dire une augmentation de 18,7 %. […] Nous avons un taux de chômage qui a augmenté deux fois moins que nos partenaires de la zone euro. Il est vrai qu’en Allemagne il a moins augmenté.” […]*

François Hollande: *“D’abord, sur les chiffres, je comprends que ça ne vous fasse pas plaisir. […] Vous aviez vous-même – vous êtes passés un peu rapidement sur votre objectif – dit qu’il y aurait 5 % de la population active qui serait au chômage à la fin votre quinquennat. Nous sommes à 10. Le double. Bon, alors après, vous faites des comparaisons. Avec l’Allemagne,* ***votre comparaison est impitoyable****”* [Vie publique].

3) ***Jacques Chirac:*** *“Chacun se souvient du drame qu'a été pour beaucoup de Français, le conflit sur l'école libre. Vous parlez souvent de rassemblement, c'est un domaine où vous avez plutôt apporté la division, enfin vous et votre gouvernement. Les choses se sont calmées, mon gouvernement a commencé à redresser la situation, son objectif, vous le savez, c'est de faire en sorte que le plus*

rapidement possible les conditions financières soient les mêmes pour les familles, qu'elles optent pour l'enseignement privé ou pour l'enseignement public." [...]

François Mitterrand: *"Permettez-moi de vous dire qu'après la loi Guermeur, c'est l'enseignement public* ***qui s'est trouvé désavantagé*** *sur ce plan-là par-rapport à l'enseignement privé"* [Vie publique].

1. Синтаксичні засоби вираження незгоди:

а) Речення із дієсловами у негативній формі

1) ***Valéry Giscard d'Estaing:*** *"On peut vous interrompre d'un mot ? L'Angleterre n'arrive pas à se remettre des conséquences de la gestion travailliste, c'est-à-dire socialiste dont elle a souffert pendant cinq ans, et le Japon, au contraire, stimulé par son économie libérale, est, en effet, capable de se dégager du choc pétrolier."*

François Mitterrand*: "****Ce n'est pas exact du tout****"* [Vie publique].

2) ***Nicolas Sarkozy:*** *"Quand il y a eu un propos désagréable à l'égard de quelqu'un qui vous est cher, je l'ai condamné à la télévision. Quand on m'a comparé à Franco, à Pétain, à Laval – et pourquoi pas Hitler ? – vous n'avez pas dit un mot."*

François Hollande: *"****Ce n'est pas vrai****"* [Vie publique].

б) Загострення уваги на мовці за допомогою частішого використання займенника «je» та його тонічної форми «moi»

Valéry Giscard d'Estaing*: "J'ai demandé à monsieur Mitterrand pourquoi veut-il interrompre le programme électro-nucléaire français exactement là où je l'ai conduit, alors que je considère que la poursuite de ce programme électro-nucléaire est indispensable pour assurer l'indépendance énergétique de la France et pour nous libérer de la contrainte humiliante et inquiétante des producteurs de pétrole sur la France, au point de vue de nos approvisionnements et de nos prix ?"*

François Mitterrand: *"****Mais je*** *veux autant que vous assurer l'indépendance énergétique de la France. C'est une démarche nationale. Il n'y a pas un Français qui, conscient et responsable, ne le veuille, c'est évident.* ***Simplement, je ne prends pas le même itinéraire que vous.*** *Vous misez sur ce que l'on appelle le "tout nucléaire", et vous mettez tous les oeufs dans le même panier.* ***Pas moi. Moi, je***

pense qu'il est possible de diversifier davantage les ressources énergétiques” [Vie publique].

в) Знецінення позиції співрозмовника, через пряме противставлення його слів своїм словам:

1) ***Nicolas Sarkozy:*** *“L'idée de François Fillon,* ***qui est juste****, est que, puisque l'on va vivre plus longtemps, il faut cotiser plus longtemps pour payer les retraites. Cela me semble assez simple.”*

Ségolène Royal: *“Non, cela dépend de la pénibilité du travail. Quand il y a un écart d'espérance de vie, tel que je viens de le dire,* ***c'est très injuste!****”*[Vie publique].

2) ***Jacques Chirac:*** *“J'ai une majorité au Parlement et j'entends, demain, nommer un Premier ministre qui poursuivra et amplifiera cette tâche en s'appuyant sur cette majorité que je n'ai, naturellement, aucune raison de sanctionner d'où ma déclaration consistant à ne pas dissoudre... moi, je suis prêt à gouverner,* ***il n'y a aucune incertitude*** *sur l'avenir, sur les combinaisons à mettre au point pour avoir un gouvernement qui soit éventuellement soutenu, pour partie de son action, par l'Assemblée et le tout débouchant, naturellement, sur des élections législatives, un nouveau débat et de nouveaux retards dans l'effort que nous devons faire.” […]*

François Mitterrand: *“Je veux unir et rassembler, comme je l'ai dit dimanche soir, autour des valeurs démocratiques et pas au-delà de mes propres convictions.* ***Vous disiez: “il n'y a pas d'incertitude”... il y en a une****, monsieur le Premier ministre, une très grave, la plus difficile à franchir, c'est votre élection.”* [Vie publique]

3.2 Імпліцитні способи вираження незгоди

Незгода може проявлятися навіть тоді, коли слово, чи висловлювання не містять формальної ознаки непогодження. У цьому випадку, для правильної інтерпретації інтенції мовця варто звернутися до контексту. Цей спосіб використовується не так часто, як експліцитний. Спираючись на

матеріал, отриманий в ході аналізу президентських теледебатів у Франції, ми можемо виділити наступні засоби вираження імпліцитної незгоди:

1. Риторичні питання

1) ***Nicolas Sarkozy:*** *"Non, je ne veux pas aller plus loin. Je ne veux pas vous manquer de respect. Je dis simplement que dans certains de ses amis tiennent des propos de cette nature, que Madame Aubry me traite de Madoff, 183 ans de prison, et que le leader de la famille ne dit rient, c'est qu'il cautionne. Et quand on cautionne des outrances, c'est qu'on a tort, c'est qu'on n'a pas la force pour les dénoncer."*

François Hollande: *"Monsieur Sarkozy, vous aurez du mal à passer pour une victime."*

Nicolas Sarkozy: *"**Est-ce que dans ce que j'ai dit il y a quelque chose de faux**?"* [Vie publique].

2) ***Emmanuelle Macron:*** *"Le rétablissement aux frontières on va mettre quoi? Des gardes à chaque frontière?"*

Marine Le Pen: *"Des douaniers."*

Emmanuelle Macron: *"**Mais, êtes-vous sérieuse?**"* [Vie publique].

Варто також виділити такий засіб вираження незгоди як багаторазове повторення риторичного питання, що додає емоціності незгоді:

François Hollande: *"Vous avez invité à plusieurs reprises les parlementaires de votre parti. […] Il s'agissait de votre majorité. Vous vous êtes comporté comme un chef de majorité. […] Je le regrette mais c'est ainsi : vous avez eu une présidence partisane, partiale, et vous en payez aujourd'hui les conséquences." [...]*

Nicolas Sarkozy: *"A la Cour des Comptes, j'ai nommé un député socialiste. Vrai ou pas? **C'est une présidence partisane?** J'ai autorisé la Cour des Comptes à contrôler tous les ans les comptes de l'Elysée. Mes prédécesseurs ne l'ont jamais fait. **C'est une présidence partisane?** J'ai nommé au Conseil Constitutionnel un ancien collaborateur de Monsieur Mitterrand, Monsieur Charasse. **C'est une présidence partisane?** J'ai nommé à la Présidence de la SNCF l'ancien Directeur de cabinet de Madame Aubry. **C'est une présidence partisane?** J'ai nommé dans*

les gouvernements, aux côtés de Monsieur Fillon, des personnalités de gauche, qui ne me l'ont pas toujours rendu. ***C'est une présidence partisane?"*** [Vie publique].

2. Риторичні оклики

1) ***Ségolène Royal:*** *"Au moment du départ à la retraite, au lieu de recruter des douaniers, je recrute des infirmières."*

Nicolas Sarkozy: *"Mais non, ce n'est pas possible, Madame. La fonction publique hospitalière est payée par un autre budget que le budget de l'Etat."*

Ségolène Royal: *"**Vous plaisantez!** Tous les fonds publics, tout se tient"* [Vie publique].

2) ***Jacques Chirac:*** *"En ce qui concerne les salaires et contre l'avis d'un certain nombre des conseillers éminents de M. Jospin, comme M. Minc, M. Delors aussi d'ailleurs si j'en crois ses dernières déclarations..."*

Lionel Jospin: *"... M. Minc a été plus longtemps conseiller de M. Balladur qui est plus proche de vous, encore qu'on ne sait pas très bien!... il a annoncé qu'il votait pour moi. II est libre comme citoyen."*

Jacques Chirac: *"**Oh, certes !**"*

Lionel Jospin: *"Mais il n'est pas du tout mon conseiller."*

Jacques Chirac: *"Je vous le laisse"* [Vie publique].

3. Іронія

1) Для того, аби зрозуміти цей вид мовленнєвого акту незгоди особливо важливим є контекст. Так, у наступному прикладі Ф. Міттеран в першій частині репліки експліцитно погоджується з опонентом, але в другій, спростовує згоду формою звертання, що підсилює мовленнєвий акт незгоди:

François Mitterrand: *"Je vous ai observé pendant deux ans, vous me donnez là un bien mauvais exemple mais je ne vais pas m'engager davantage... moi, je vous appelle, je ne fais aucune observation particulière sur votre façon de vous exprimer, vous en avez le droit...* ***moi, je continue à vous appeler "Monsieur le Premier ministre" puisque c'est comme cela que je vous ai appelé pendant deux ans et que vous l'êtes.*** *Eh bien, en tant que Premier ministre, j'ai constaté que vous*

aviez, et c'est bien juste de le dire, de très réelles qualités , vous n'avez pas celles de l'impartialité ni du sens de la justice dans la conduite de l'Etat."

Jacques Chirac: *"**Permettez-moi juste de vous dire que, ce soir, je ne suis pas le Premier ministre et vous n'êtes pas le Président de la République, nous sommes deux candidats, à égalité**, qui se soumettent au jugement des Français, le seul qui compte, vous me permettrez donc de vous appelez monsieur Mitterrand."*

François Mitterrand: *"**Mais vous avez tout à fait raison, monsieur le Premier ministre**"* [Vie publique].

2) Варто також відмітити використання ідіом "ne pas inventer le fil à couper le beurre" та "ne pas inventer l'eau chaude". Згідно з французьким онлайн-словником L'Internaute, обидва вирази означають: "ne pas être très intelligent" [L'Internaute].

Отже, спираючись на це визначення, ми можемо зробити висновок, що комунікативною метою мовця, який використовує ці ідіоми є приниження свого супротивника. Наприклад:

1) ***François Hollande:*** *"Et donc, ce que j'ai demandé, c'est qu'il y ait une renégociation du traité pour que nous puissions intégrer une dimension de croissance." […]*

Nicolas Sarkozy: *"Sur le traité…* ***Mais Monsieur Hollande, pardon, invente le fil à couper le beurre!****" [Vie publique].*

2) ***Emmanuelle Macron:*** *"Je vais l'appliquer à tous Madame Le Pen. Donc sur l'application à mes candidats vous allez voir comment ça va se passer parce que, on va même faire quelque chose qui va beaucoup vous embarrasser, c'est que, non seulement j'aurai la moitié de candidats nouveaux mais aucun n'aura un casier judiciaire ni une peine d'inéligibilité." […]*

Marine Le Pen: *"**Vous croyez que vous avez inventé l'eau chaude?**" [Vie publique].*

У наступному прикладі ми спостерігаємо використання Е. Макроном французької розмовної ідіоми "Poudre de perlimpinpin", яка згідно з онлайн-

словником Larousse означає “poudre prétendument douée de vertus merveilleuses; médicament inefficace, chose sans valeur” [Larousse].

Так, ми бачимо, що відповідь Е. Макрона в цілому не аналізує сказане М. Ле Пен, і лише використаний ним в останньому реченні французький сталий вираз вказує на негативне відношення мовця до позиції його суперниці:

Marine Le Pen: *“Alors il faut que les peines soient prononcées, il faut que les peines prononcées soient appliquées. Il faut créer, non pas quinze mille, mais quarante mille places de prisons, Monsieur Macron. Puis pour libérer un nombre de places tout de suite il faut passer des accords bilatéraux avec les pays d’où sont issus les étrangers qui sont incarcérés dans notre pays, pour qu’ils aillent faire leur peine dans leur pays d’origine. Voilà un plan avec la mise en œuvre du gouvernement qui est un plan absolument complet pour lutter en même temps contre la délinquance et le terrorisme.”*

Emmanuelle Macron: *“Il y a des pays, nombreux, trop nombreux malheureusement, qui ne sont pas dans Schengen et qui ont été frappés de la même façon que nous par les attentats et par le terrorisme. D’ailleurs, j’ai une nouvelle pour vous, depuis novembre 2015, Schengen le permet, nous avons rétabli des contrôles aux frontières pour lutter contre les terroristes. Ce qui a permis l’interpellation de plus de soixante-dix mille personnes.* ***Donc ce que vous proposez, comme d’habitude, c’est de la poudre de perlimpinpin****”* [Vie publique].

Отже, як ми бачимо, незгода у французькій мові може бути вираженою як експліцитно, так і імпліцитно.

Експліцитними способами вираження незгоди є лексичні (які включають в себе: частки non та si, іменники, що містять сему непогодження, дієслова із значенням непогодження чи заперечення, прикметники, значення яких вказує на негативне ставлення мовця до сказаного співрозмовником, і прикметники з негативними префіксами) та синтаксичні (що включає в себе використання речень із дієсловами у негативній формі, загострення уваги на мовці за допомогою частішого використання займенника «je» та його тонічної форми

«moi», знецінення позиції співрозмовника, через пряме противставлення його слів своїм словам)

Імпліцитними засобами вираження незгоди є риторичні питання і, зокрема, повторення риторичного питання, задля підвищенної емоціності, риторичні оклики та використання іронії.

В більшості випадків незгода виражається прямо, але непрямі способи вираження незгоди також зустрічаються у французькому політичному дискурсі, зокрема, у випадку, коли мовець не може, чи не хоче відповісти прямо, або хоче таким чином знецінити сказане своїм опонентом. Ми можемо констатувати, що у французькій мові існує значна кількість способів вираження незгоди.

ВИСНОВКИ

У даній роботі були досліджені способи вираження незгоди у французькому політичному дискурсі. Був досліджений мовленнєвий акт незгоди у контексті теорії мовленнєвих актів, політичний дискурс та його функції, а також зроблена спроба класифікувати мовленнєві акти незгоди у французькому політичному дискурсі за критерієм експліцитності/імпліцитності.

У ході теоретичного дослідження ми виявили, що мовленнєвий акт – це базова мінімальна одиниця вербальної комунікації; інтенційно та ситуаційно зумовлене, граматично й семантично організоване висловлення, що супроводжується відповідними діями мовця, спрямованими на адресата та його реакцію.

Мовленнєвий акт незгоди являє собою складне явище, яке виражає негативне ставлення до дії чи висловлювання співрозмовника і має певний набір засобів вираження, використання яких в конкретній ситуації залежить від намірів мовця, характеру стимульної реакції і особливостей мовленнєвої ситуації.

Мовленнєвий акт незгоди в певній ситуації в залежності від способу і форми вираження може відноситися до будь-якого з наступних класів: репрезентативи, директиви, комісиви, експресиви або декларації, що виділяться дослідниками теорії мовленнєвих актів.

У ході подальшого роботи ми прийшли до трактування терміну «дискурс» як зв'язного тексту у сукупності з екстралінгвістичними факторами. В.І. Карасик у запропонованій ним типології виділяє два основні типи мовлення: персональний (особистісно-орієнтований) та інституційний (статусно-орієнтований). Політичний дискурс він відносить до другої категорії.

Політичний дискурс в широкому розумінні являє собою сукупність мовленнєвих актів в публічній сфері політики в поєднанні з екстралінгвістичними факторами (правилами ведення публічної політичної діяльності, її суб'єктами та існуючими поглядами та ідеологіями).

Особливістю вираження незгоди у французькому політичному дискурсі є наявність великої кількості як експліцитних, так і імпліцитних засобів вираження непогодження.

Експліцитні засоби вираження незгоди використовуються мовцями значно частіше, аніж імпліцитні. Під час дебатів, дуже розповсюдженим є використання часток non та si, та дієслів у негативній формі, зокрема таких формулювань як «ce n’est pas vrai» та «ce n’est pas exacte». Серед інших експліцитних засобів вираження варто виділити:

- Іменники, що містять сему непогодження, що включає в себе такі слова як: erreur, mensoge, contraire;
- Дієслова із значенням непогодження чи заперечення, такі як: se tromper, dénoncer, désapprouver, contester;
- Прикметники, значення яких вказує на негативне ставлення мовця до сказаного співрозмовником, такі як: faux, hostile, opposé;
- Прикметники з негативними префіксами, наприклад: inefficace, désavantagé, impitoyable;
- Загострення уваги на мовці за допомогою частішого використання займенника «je» та його тонічної форми «moi»;
- Знецінення позиції співрозмовника, через пряме противставлення його слів своїм словам, зокрема, із використанням антонімів utile – inutile;

Серед імпліцитних засобів вираження незгоди варто виділити наступні:

- Риторичні питання і, зокрема, багаторазове повторення риторичного питання
- Риторичний оклик

- Іронія

Варто зазначити, що для розуміння мовленнєвого акту імпліцитної незгоди дуже важливим є знання контексту. Окрім того, як правило, зрозуміти значення цього типу мовленнєвих актів незгоди допомагають паралінгвістичні засоби комунікації, такі як жести та міміка. Вираження незгоди імпліцитним способом очевидно пов’язано із французьким мовним етикетом, але подекуди має на меті знецінити позицію і принизити опонента під час політичних дебатів.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що використання мовленнєвих актів незгоди у французькому політичному дискурсі є розповсюдженим явищем і що носії французької мови мають цілий ряд способів її вираження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андронкина, Н.М. Понятие «дискурс» в междисциплинарных исследованиях и его содержание в методике преподавания иностранных языков. *Мир науки, культуры, образования.* 2008. №3(10). С. 87-91.
2. Апресян Ю.Д. Перформативы в грамматике и словаре. *Серия литературы и языка.* Т. 46. 1986. № 3. С. 208-222.
3. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. Л.: Просвещение, 2001. 271 с.
4. Арутюнова Н. Д. Речевой акт. *Лингвистический энциклопедический словарь* 1990. С. 412–413.
5. Арутюнова Н.Д., Падучева Е.В. Истоки, проблемы и категории прагматики. *Новое в зарубежной лингвистике: лингвистическая прагматика.* Вып. XVI. М., 1985. С. 3-42.
6. Архипова Е.В. Согласие/несогласие как реакция на комиссивные речевые акты в английском языке. *Вестник ВГУ*. № 2. 2012. С. 13–15.
7. Балли, Ш. Общая лингвистика. М.: Изд-во иностр. литературы, 1955. 294 с.
8. Баранов А.Н. Введение в прикладную лингвистику. М.: Новое Время, 2001. 174 с.
9. Баранов, А.Н. Парламентские дебаты: традиции и новации. М.: Знание, 2001. 64 с.
10. Бахтин М.М. Проблема речевых жанров. М.: Русские словари, 1996. 203 с.
11. Бахтин, М.М. Проблема речевых жанров. *Социальная психолингвистика: хрестоматия* / сост.к.Ф. Седов. М.: Лабиринт, 2007. С. 197-236.
12. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. К.: Академія, 2004. 375 с.

13. Безугла Л. Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. 332 с.
14. Богданов В. В. Речевое общение: прагматические и семантические аспекты: монография. Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1990. 88 с.
15. Борисова, И.Н. Категория цели и аспекты текстового анализа. *Жанры речи: сб. науч. статей.* Вып.2. Саратов: Изд-во ГосУНЦ Колледж, 1999. С.81-97.
16. Ван Дейк Т.А. Язык. Познание. Коммуникация. Благовещенск: БГК им. И. А. Бодуэна де Куртене, 2000. 308 с.
17. Варламова Е.В. Отличительные особенности политического дискурса. *Гуманитарные исследования*. 2011. № 2 (38). С. 45-50.
18. Васильев Л.М. Современная лингвистическая семантика. М.: Высшая школа, 2001. 176с.
19. Веретенкина, Л.Ю. Стратегия, тактика и приемы манипулирования. Лингвокультурологические проблемы толерантности. *Тезисы докладов Международной научной конференции* (Екатеринбург, 24 - 26 октября 2001г.). Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2001. С.177-179.
20. Верещагин С.Б.: Дискурсивные аспекты политических дебатов (на материале русских и английских текстов): автореф. дис. … канд. филол. наук. Тюмень, 2007. 22с.
21. Витгенштейн Л. Философские исследования. Философские работы. Часть I. Пер. с нем. М.: Гнозис, 1994. 612 с.
22. Водак Р. Язык. Дискурс. Политика. Волгоград: Перемена, 1997. 139с.
23. Воробьева, О. П. Лингвистич. аспекты адресованности худ. Текста: учебник. М.: Дело, 1997. 382 с.
24. Гальперин И. Р. Перевод и стилистика. М.: Дело, 2003. 416с.
25. Глазунова О.И. Логика метафорических преобразований. Спб: Издательство «Питер», 2000. 190 с.

26. Демьянков В.З. Политический дискурс как предмет политологической филологии. 2002. URL: http://www.infolex.ru/PolDis.html (Дата звернення 04.09.2020)
27. Ерема, А.В. Национальная специфика выражения запрещения и отказа в русском и английском языках. *Язык и культура. Материалы региональной научно-методической конференции.* Воронеж: Академия, 1996. 94с. С. 26-40.
28. Зенкин С.Н. Введение в литературоведение: Теория литературы. М.: РГГУ, 2002. 86 с.
29. Зербіно А. Д. Специфіка типологізації мовленнєвих актів згоди / незгоди у сучасній англійській мові. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія». Вип. 19. 2011. С. 18–24.
30. Казарцева О.М. Культура речевого общения: теория и практика общения: учеб. пособие. 4 изд. М.: Флинта; Наука, 2001. 496 с.
31. Карасик, В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград: Перемена, 2002. 477 с.
32. Карасик, В.И. О типах дискурса. *Языковая личность: институциональный и персональный дискурс: Сб. научн. тр.* Волгоград: Перемена, 2000. С. 5 - 20.
33. Каримова, Б.С. Жанровое пространство политического дискурса. *Вестник КазНУ им. аль-Фараби. Серия филологическая*. Алматы, 2006. №2. С.37-41.
34. Киров Е.Ф. Цепь событий - дискурс/текст – концепт. *Актуальные проблемы лингвистики и межкультурной коммуникации. Лингводидактические аспекты МК: материалы науч. сессии фак-та ЛиМК ВолГУ: сб. науч. ст.* Волгоград: Волгоград, 2004. С. 29-41.
35. Кобозева И.М. Лингвистическая семантика. М.: Эдиториал УРСС, 2000. 352 с.

36. Кобозева И.М. Лингво-прагматический аспект анализа языка СМИ. *Язык СМИ как объект междициплинарного исследования.* М.: Изд-во МГУ, 2001. С. 100-114
37. Комиссаров В.Н. Теория перевода (Лингвистические аспекты): Учеб.для ин-тов и фак. иностр. яз. М.: Высш. шк., 2003. 243 с.
38. Кронгауз М.А. Семантика. Учебник. М.: Изд-во РГГУ, 2001. 399 с.
39. Лекант П. А. Несогласие как одно из модальных значений высказывания. *Семантика грамматических форм и речевых конструкций: сб. науч. тр.* М., 1991. С. 41–44.
40. Лотман Ю.М. К проблеме типологии текстов. *Тез.докл. во второй Летней школе по вторичным моделирующим системам Тарту*, 2001. С.83-91
41. Макаров, М.Л. Основы теории дискурса. М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. 280 с.
42. Матвеева Т.В. Полный словарь лингвистических терминов. Ростов-на-Дону: «Феникс», 2010. С. 92-124. 562 с.
43. Остин Дж. Слово как действие. *Новое в зарубежной лингвистике: теория речевых актов.* Вып. XVII. М: Прогресс., 1986. С. 22-129.
44. Паршин П.Б. Лингвистические методы в концептуальной реконструкции. *Системные исследования: Ежегодник.* М.: Наука, 1987. С. 398-425.
45. Паршина, О.Н. Категория толерантности в политическом дискурсе. *Русский язык и межкультурная коммуникация.* Пятигорск: Изд-во Пятигорск. гос. лингв. ун-та, 2002. №2. С.53-60
46. Почепцов Г. Г. Теорія комунікацій. К.: Видавничий центр "Київський університет", 1999. 308 с.
47. Почепцов Г.Г. Прагматический аспект изучения предложений (к построению теории прагматического синтаксиса). *ИЯШ*. 1975. № 6. С. 15-25.

48. Почепцов Г.Г. Языковая ментальность: способ представления мира. *Вопросы языкознания.* 1990. № 6. С.110-122.
49. Пушкин, А. Прагмалингвистические характеристики дискурса личности. *Личностные аспекты языкового общения*. Калинин, 1989. № 5 (55). С. 4554.
50. Рансьер Ж. Несогласие: Политика и философия / пер. и прим. В. Е. Лапицкого. СПб.: Machina, 2013. 192 с.
51. Ревзина, О.Г. Дискурс и дискурсивные формации. *Критика и семиотика*. Новосибирск, 2005. № 8. С. 66 - 78.
52. Романов А.А. Политическая лингвистика: Функциональный подход. М.: Тверь: ИЯ РАН, 2002.191 с.
53. Рудик І.М. Комунікативно-прагматичні типи висловлювань зі значенням згоди/незгоди в сучасній англійській мові: Автореф. дис. … канд.філол. наук: 10.02.04. Харківський нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. Харків, 2000. 20 с.
54. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопдія. Полтава: Довкілля-К, 2011. 844 с.
55. Серио, П. Как читают тексты во Франции. *Квадратура смысла: Французская школа анализа дискурса*. М.: Прогресс, 1999. С. 14 – 53.
56. Серль Дж. Косвенные речевые акты. *Новое в зарубежной лингвистике: теория речевых актов.* Вып. XVII. М.: Прогресс, 1986. С. 195-283.
57. Серль Дж. Теория речевых актов. М.: Прогресс, 1998. 180 с.
58. Серль Дж. Что такое речевой акт. *Новое в зарубежной лингвистике: теория речевых актов.* Вып. XVII. М.: Прогресс, 1986. С. 151-169.
59. Скородумова Е.А. Риторический вопрос-реакция как средство выражения эмоций. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2009. № 39. С. 137–139.
60. Стексова Т.И. Мифотворчество в текстах предвыборных листовок. *Критика и семиотика*. Вып. 7. Новосиб.: 2004. С. 244-247.

61. Степанов Ю.С. Методы и принципы современной лингвистики. М.: Наука, 2009. 320 с.
62. Стройков С.А. Стилистика английского языка. Самара: Офорт, 2009. 85 с.
63. Сулейменова Э.Д. Понятие смысла в современной лингвистике. Алма-ата: Мектеп, 1989. 160 с.
64. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика: монография. Вінниця: Нова Книга, 2009. 272 с.
65. Сычева И.Б. Встречный вопрос и его функционирование в динамике диалога: дис. … канд. филол. наук. Орел: ОГУ, 2008. 161 с.
66. Темиргазина З.К. Современные теории в отечественной и зарубежной лингвистике. Павлодар, 2002. 140 с.
67. Толпыгина О.А. Дискурс и дискурс-анализ в политической науке. 2002. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/diskurs-i-diskurs-analiz-v-politicheskoy-nauke/viewer. (Дата звернення 12.09.2020)
68. Филинский, А.А. Критический анализ политического дискурса предвыборных кампаний 1999-2000 гг. Автореф. дисс … канд. филол. наук. Тверь, 2002. 20 с.
69. Филиппов К.А. Лингвистика текста. СПб.: Галарт, 2014. 104 с.
70. Филиппова М.М. О роли двойного отрицания в английском языке. 2005. URL: http://www.philol.msu.ru/~slavphil/books/jsk_31_02filippova.pdf (Дата звернення 16.09.2020)
71. Чабанюк А.В. Імпліцитні засоби вираження згоди / незгоди в сучасній англійській мові. *Мовні і концептуальні картини світу*, Київ: ВПЦ Київський університет 2010 С. 363–367.
72. Чапаева Е.О. Коммуникативная ситуация возмущения: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. Иркутск, 2010. 173 с.
73. Чудинов А.П. Политическая лингвистика. М.: Флинта Наука, 2006. 256 с.

74. Шарков, Ф. И. Основи теорії комунікації. 2002. URL: https://iub.at.ua/_ld/0/61_.__.pdf (Дата звернення 11.09.2020)
75. Шейгал Е. И. Политический скандал как нарратив. *Языковая личность: социолингвистические и эмотивные аспекты: Сб. науч. тр.* / ВГПУ; СГУ. Волгоград: Перемена, 1998. С. 55-68.
76. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса. Волгоград: Перемена, 2000. 440с.
77. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса. М.: Гнозис, 2003. 326 с.
78. Austin J. L. How to Do Things With Words, Cambridge (Massachusetts), Harvard University Press, 1975. 192 p.
79. Bach K. Speech Acts and Pragmatics. Blackwell Guide to the Philosophy of Language. 2003. URL: http://userwww.sfsu.edu/~kbach/Spch.Prag.htm. (Дата звернення 14.09.2020)
80. Bayley, P. Live oratory in the television age: The language of formal speeches. *D. R. B. P.miller eds. Campaign language: Language, image, myth in the U. S. presidential elections.* Bologna: Cooperativa Libraria Universitaria Editrice Bologna, 1999. P.140.
81. Benveniste E. On Discourse. *The Theoretical Essays: Film, Linguistics, Literature.* Manchester: Manchester Univ. Press, 1985. P. 57-68
82. Charland, J., Les formes de discours en politique, Paris: éd. Seuil, 1978. 88 p.
83. Chilton P.A., Schaeffner C. Discourse and politics. *Discourse Studies: A multidisciplinary introduction.* T.A. van Dijk (Ed.). London, 1997. Vol. 2: Discourse as Social Interaction. P.206-230.
84. Dijk T.A. van. What is Political Discourse Analysis. 1998. URL:http://www.discourses.org/OldArticles/What%20is%20Political%20Discourse%20Analysis.pdf (Дата звернення 04.09.2020)
85. Duverger M. Introduction à la politique. Sociologie politique. *Revue française de science politique*, 18e année, n 1, 1968. P. 145-149.

86. Foucault, M. L'ordre du discours. Paris: Gallimard, 1971. 242 p.
87. Grice H.R. Logic and Conversation. *Syntax and Semantics* Vol. 3 (Speech Acts). New York: Acad. Press, 1975. P. 41–58.
88. I'internaute. URL: https://www.linternaute.com (дата звернення 15.11.2020)
89. Larousse. URL: https://www.larousse.fr (дата звернення 17.11.2020)
90. Marchand F. Manuel de linguistique appliquée. T3. Les analyses de la langue française : grammaire, vocabulaire, analyse du discours. Paris, Delagrave, 1972. 193 p.
91. Potter J., Wetherell M. Discourse: Noun, verb or social practice? *Philosophical Psychology*. 1990, Vol. 3, Issue 2-3. P.205-219.
92. Pratt M.L. Toward a Speech Act Theory of Literary Discourse, Bloomington, University of Indiana Press, 1977. URL: https://publish.iupress.indiana.edu/projects/toward-a-speech-act-theory-of-literary-discourse (Дата звернення 02.09.2020)
93. Searle J. R. A Classification of Illocutionary Acts. *Language in Society*. № 5. 1976. P. 1-22
94. Searle J. R. Speeche acts: An Essay in the Philosophy of Language, Cambridge, Cambridge University Press, 1969. 203 p.
95. Seidel G. Political discourse analysis. *Handbook of Discourse Analysis*. Vol.IV. London: Academic Press, 1985. P. 43-60.
96. Vie publique. URL: https://www.vie-publique.fr (дата звернення 23.11.2020)

RÉSUMÉ

Objet de la recherche: Le désaccord comme acte de discours dans le discours politique.

Objectifs d'étude: explorer et classer les moyens d'exprimer les désaccords dans le discours politique français.

Principes théoriques et méthodologiques: travaux scientifiques des savants ukrainiens comme O.Selivanova, G.Pocheptsov, I.Rudyk, L. Bezugla, A. Chabanyuk, A. Zerbino et autres), et et des savants étrangers (D. Austin, D. Searle, E. Benveniste, V. Karasyk et autres).

Résultats: L'étude a identifié un grand nombre de moyens explicites et implicites d'exprimer un désaccord dans le discours politique français. En particulier, lors des débats, d'une part, les locuteurs utilisent largement les moyens lexicaux et syntaxiques pour exprimer un désaccord direct, et d'autre part, des procédés stylistiques et de l'ironie pour exprimer un désaccord indirect. L'expression du désaccord de manière implicite serait liée à l'étiquette de la langue française, mais dans certains cas, elle vise à dévaloriser la position de l'adversaire et à l'humilier dans les débats politiques.

Mots clés: *acte de parole, théorie des actes de langage, désaccord, discours, discours politique.*

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Чирва Євген Віталійович, студент 2 курсу, форми навчання денної, факультету іноземної філології, спеціальність філологія, адреса електронної пошти chirva.evg@gmail.com - підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Особливості вираження незгоди у французькому політичному дискурсі» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст.42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата_____ Підпис_____ ПІБ (студент) _____